

**Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету**

Кафедра фінансів та банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Місцеві бюджети – фінансова основа органів місцевої влади»

(на матеріалах Мамаївської сільської ради)

Студента 2 курсу, 703 групи,
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та
страхування»
денної форми навчання

Гайдуга
Мар'яна
Ярославовича

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Табенська
Юлія
Володимирівна

Керівник освітньо-професійної
програми, д.е.н., професор

Чорновол
Алла
Олегівна

Чернівці 2023

ЗМІСТ

	ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СИСТЕМІ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ	6
	1.1. Поняття, функції та роль місцевих бюджетів у системі фінансового управління	6
	1.2. Інструменти та механізми фінансування органів місцевої влади	12
	1.3. Особливості фінансової самостійності місцевого самоврядування	20
	Висновки до розділу 1.	24
РОЗДІЛ 2.	МОНІТОРИНГ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ МАМАЇВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ЗА 2020-2022 РОКИ	27
	2.1. Аналіз виконання дохідної частини бюджету	27
	2.2. Структуризація видатків місцевого бюджету	35
	2.3. Важливі фактори та чинники, що впливають на виконання місцевого бюджету	42
	Висновки до розділу 2.	47
РОЗДІЛ 3.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	51
	3.1. Місцеві бюджети в умовах воєнного стану	51
	3.2. Оптимізація місцевих податків у територіальних громадах	60
	3.3. Напрями та методи розвитку місцевого бюджету	65
	Висновки до розділу 3.	75
	ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	78
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
	ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В багатьох країнах світу відбувається процес децентралізації, коли більше влади та відповідальності передається місцевим органам влади. Місцеві органи завдяки власному бюджету стають ключовими для розвитку регіонів та забезпечення потреб місцевого населення. Місцеві бюджети є основним джерелом фінансування для проектів та програм на рівні громад і міст. Ці кошти використовуються для розвитку освіти, охорони здоров'я, інфраструктури, соціальних послуг, культури та багатьох інших сфер. Важливо досліджувати, як місцеві бюджети збирають та витрачають кошти. Ефективне управління бюджетами має велике значення для забезпечення стабільності та розвитку місцевих громад. Аналіз місцевих бюджетів сприяє збільшенню відкритості та відповідальності перед громадськістю та громадянами, а також зменшенню можливостей для корупції на рівні місцевих органів влади.

За таких умов актуальним є питання розвитку та зміцнення місцевих бюджетів, оскільки ефективне виконання органами місцевої влади своїх функцій та, як наслідок, підвищення рівня життя населення окремих територій, можливе лише за наявності достатніх фінансових ресурсів. Цього можна досягти завдяки збільшенню дохідної бази місцевих бюджетів шляхом залучення додаткових джерел наповнення, вдосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин, нарощення внутрішнього фінансового потенціалу, оптимізації та раціонального використання бюджетних ресурсів територій для їх стабільного економічного розвитку.

Дослідженню теоретичних аспектів розвитку місцевих бюджетів як фінансової основи місцевих громад присвячено праці відомих українських та закордонних учених, зокрема: В. Андрущенка, Т. Боголіб, С.Буковинського, О. Василика, В. Виговської, Б. Карпінського, В. Кравченка, М. Крупки, В. Лебєдєва, Ю. Лупенка, В. Маргасової, С. Михайленко, В. Опаріна, Ю. Пасічника, К. Павлюк., М. Чумаченка, Н. Швець, І.Янжул.

Метою дослідження є поглиблення теоретико-методологічних основ та вивчення науково-практичних рекомендацій щодо розвитку місцевого бюджету як фінансової основи органів місцевого самоврядування в Україні. **Завданнями** випускної кваліфікаційної роботи є:

- дослідити функції та роль місцевих бюджетів в Україні;
- вивчити особливості фінансової самостійності та незалежності органів місцевого самоврядування;
- здійснити моніторинг виконання місцевих бюджетів Мамаївської сільської ради за 2020-2022 роки;
- вияснити проблемні питання та шляхи вдосконалення формування місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження фінансові системи, які виникають у процесі формування та виконання місцевих бюджетів.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні напрями формування та виконання місцевих бюджетів як основи місцевої влади.

Методи дослідження. Під час написання випускної кваліфікаційної роботи були використані такі спеціальні та загальнонаукові методи і прийоми, як: спостереження, опису, синтезу та аналізу, індукції, дедукції, діалектичний, системний, порівняльний, табличний, графічний.

Інформаційну базу дослідження формують наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з теорії фінансів та бюджетування, та місцевого самоврядування. Інформаційно-статистичною базою дослідження є нормативно-правові акти з питань регулювання фінансової системи в Україні, з питань діяльності органів місцевого самоврядування під час дії воєнного часу, звіти про виконання місцевих бюджетів, міжнародні договори, спеціалізовані видання і дані міжнародних організацій, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Міжнародного валютного фонду, Державної казначейської служби України, центральних та комерційних банків.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає у розширенні теоретичних уявлень про роль місцевих бюджетів у функціонуванні місцевих

органів влади, висвітленні актуальних практичних викликів та труднощів, з якими стикаються органи місцевого самоврядування у формуванні та використанні місцевих бюджетів, а також розробці пропозицій щодо удосконалення формування місцевих бюджетів у воєнний час.

Публікації. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи були опублікованими у збірнику студентських наукових праць ЧТЕІ ДТЕУ (Випуск 31) на тему: «Місцеві бюджети в системі місцевих фінансів».

Обсяг та структура випускної кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить – 90 сторінок, основний зміст роботи викладено на 87 сторінках. Робота містить 7 рисунків, 5 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СИСТЕМІ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

1.1. Поняття, функції та роль місцевих бюджетів у системі фінансового управління

Розглядаючи поняття «бюджет» й аналізуючи його зі сторони історичного розвитку, слід зауважити, що саме слово походить з нормандського «bouquet bouqte» – «торба», «кишеня», з якого утворилося англійське «budget». Термін «самоврядний бюджет» та його поява пов'язана з виникненням поняття «самоврядування» у XVIII ст. у Великобританії. На думку економістів XIX ст., які вели дослідження в напрямі вивчення місцевих фінансів та місцевих бюджетів, є визначення категорії місцевий бюджет, наведене в одному з тогочасних словників, відповідно до якого місцевий бюджет – це загальний фінансовий закон місцевої общини, на якому побудовано розпис доходів та видатків общини, а також забезпечення доходів та видатків держави загалом. Якщо аналізувати трактування категорії «місцевий бюджет» в рамках історії, можна зауважити цілком логічний напрям в дослідженнях місцевих бюджетів відповідно до історичного розвитку державності та місцевого самоврядування. Його визначення як фінансово-економічної категорії проходило певні етапи, повністю взаємопов'язані з розумінням місцевих фінансів.

Щодо дослідження поняття «місцеві бюджети» вітчизняними науковцями та економістами, слід звернути увагу на постійну актуальність та увагу до даної теми. Адже, з початку здобуття незалежності, Україна проходила багато етапів економічного становлення та розвитку, вектори якого більшою мірою залежні від зовнішньої політики держави.

Так, на думку українського вченого В. Опаріна місцевий бюджет це частина основного річного фінансового плану країни – державного бюджету, крім того, місцеві бюджети утворюють централізований фонд грошових коштів місцевих

Рад, котрим вони розпоряджаються з метою здійснення заходів, які щорічно передбачаються планом економічного і соціального розвитку. (1999 року*)

Економіст О. Кириленко у своїх працях визначає, що місцеві бюджети є фінансовим планом розвитку певної території, в якому відображаються найважливіші завдання місцевої влади та очікувані результати діяльності (2000*)

Група науковців: І.Сазонець, Т.Гринько, Г.Придатко у своїй спільній роботі під назвою «Управління місцевими фінансами» виданою в 2006 році вважають, що місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів для реалізації завдань і функцій, які накладаються органами місцевого самоврядування.

Як ми бачимо, існує багато визначень поняття місцевий бюджет, все залежить від обраного напрямку дослідження, а також історичного часу та політико-економічного розвитку держави.

О.Кириленко, характеризуючи місцеві бюджети зі сторони їх існування як фінансового плану, звертає увагу на значну роль та широту бюджетних відносин на локальному рівні. Так у рамках формування місцевих бюджетів закладаються завдання забезпечення: регулювання на макроекономічному рівні та забезпечення рівномірного соціально-економічного розвитку відповідної території; підтримка життєдіяльності населення території; фінансування видатків у соціальній сфері; формування фінансової бази бюджету на локальному рівні; формування та забезпечення регіональної економічної політики; забезпечення реалізації окремих напрямів загальнодержавних програм розвитку галузей економіки.

Деякі економісти звертають увагу на функціонування місцевих бюджетів як бюджетів окремих адміністративно-територіальних одиниць, зокрема І. Ходорович, І. Сазонець, Т. Гринько, І. Придатко та інші звертають увагу на те, що місцеві бюджети – це, передусім, складові елементи бюджетної системи держави, а вже потім є частиною місцевих бюджетів та відображають систему економічних відносин на локальному рівні.

Вагомим є внесок О. Сунцової у вивчення місцевих бюджетів. Так, вона зауважує, що важливим є визначення його матеріального змісту, форми та сутності, на її думку місцевий бюджет характеризується притаманними йому

особливостями, зокрема, зосередженням в руках органів місцевого самоврядування частини фінансового ресурсу держави та його використання на загальнодержавні потреби і перерозподіл між адміністративно-територіальними утвореннями та галузями економіки. При цьому, як зауважує автор, розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту через міжбюджетні відносини охоплює як процес формування фінансових ресурсів у цілому в державі, так і міжрегіональний перерозподіл фінансово ресурсу, що є наслідком різного рівня централізації доходів у місцевих бюджетах.

За матеріальним змістом О. Василик і К. Павлюк характеризують місцеві бюджети як фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи самоврядування.

Проаналізувавши трактування поняття «місцеві бюджети» різними вітчизняними науковцями і визначивши наявність різних векторів дослідження даної категорії, визначати місцеві бюджети слід з позиції їх багатоаспектності та системності, трактування та дослідження якого можна проводити з різних сторін.

Характеристика поняття «місцевий бюджет» повинна відображати його роль, значення та певним чином давати уявлення про багатогранність даної категорії.

В Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року, вперше введене законодавче визначення терміну «місцевий бюджет» - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.

Таким чином, у нормативно-правових актах акцентується увага на тому, що місцевий бюджет, перш за все, є документом (результатом планування), який є основою фінансового забезпечення виконання функцій та завдань органів місцевого самоврядування.

Соціально-економічну сутність поняття «місцевий бюджет» можна висвітлити у наступному визначенні: місцевий бюджет – це план формування та використання фонду фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування для забезпечення реалізації ними функцій та повноважень щодо соціального,

економічного, культурного розвитку та інших позитивних змін адміністративно-територіальної одиниці з метою покращення рівня життя населення.

Зважаючи на вищезазначене, місцеві бюджети варто розглядати в трьох аспектах:

- це правовий акт, відповідно до якого виконавчі органи влади отримують право на розпорядження певними фондами грошових коштів;
- це план витрат і доходів відповідного місцевого органу влади;
- це економічна категорія, оскільки бюджет є закономірним економічним атрибутом будь-якої самостійної територіальної одиниці, наділеної правовим статусом.

Місцеві бюджети виступають у формах фінансового плану та звіту про виконання бюджету. Від державного їх відрізняє статус (вони затверджуються рішенням представницьких органів влади, але, на відміну від державного бюджету, не мають юридичного статусу закону) та сфера дії – вони діють в рамках конкретного регіону чи територіальної громади і обов'язкові до виконання лише для юридичних осіб, що знаходяться у віданні відповідної місцевої ради, а також їх жителів та суб'єктів господарювання.

Враховуючи актуальні процеси децентралізації, можливість органами місцевого самоврядування формувати місцеві бюджети визначає їх самостійність та, одночасно, дозволяє розвивати господарську діяльність та інфраструктуру певної території, спрямовану на підвищення рівня соціально-економічного розвитку.

Місцеві бюджети є важливою складовою фінансового управління в країні і відіграють ключову роль у бюджетній системі держави, фінансуванні місцевих програм, послуг, інфраструктури та проведенні інвестиційної політики, а також політики спрямованої на підтримку соціально незахищених верств населення та ін.

Окремо слід звернути увагу також на основні ознаки місцевих бюджетів. До них належать наступні:

- 1) територіальна приналежність місцевого бюджету;

- 2) соціальна спрямованість;
- 3) залежність формування та використання фінансового ресурсу місцевого бюджету від економічного потенціалу території;
- 4) залежність формування та функціонування місцевого бюджету від особливостей побудови міжбюджетних відносин;
- 5) законодавча та нормативно-правова визначеність особливостей складання та функціонування місцевих бюджетів;
- б) визначення місцевих органів влади, населення та суб'єктів господарювання, які знаходяться або проживають на території адміністративно-територіального утворення, учасниками бюджетних відносин.

Роль місцевих бюджетів у системі фінансового управління дуже вагома та значною мірою проявляється у функціях, які вони виконують.

Місцевим бюджетам притаманні такі функції: розподільча, контрольна та стимулювальна.

Розподільча функція місцевих бюджетів виявляється в порядку формування доходів і видатків місцевих бюджетів, формуванні цільових фондів органів місцевого самоврядування, за допомогою яких проходить складний процес забезпечення їх фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на органи місцевого самоврядування функцій і завдань. Кошти, які акумулюються у місцевих бюджетах і цільових фондах, розподіляються і використовуються для задоволення різноманітних потреб на місцях. Крім того, через систему міжбюджетних відносин фінансові ресурси, акумульовані на обласному і районному рівнях, перерозподіляються між окремими адміністративно-територіальними одиницями з метою проведення фінансового вирівнювання.

Контрольна функція місцевих бюджетів реалізується, зокрема, в діяльності органів місцевого самоврядування під час складання проектів місцевих бюджетів, їх розгляду і затвердження, а також під час виконання і складання звіту про виконання місцевих бюджетів, у процесі здійснення контролю за формуванням та використанням бюджетних коштів. Сфера дії контрольної функції не обмежується

місцевими бюджетами, а містить інші фонди грошових коштів та загалом усі фінансові ресурси, які має в розпорядженні місцеве самоврядування.

Контрольна функція місцевих бюджетів спрямована на забезпечення передбачених пропорцій розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, їх цільове й економне використання.

Стимулювальна функція місцевих фінансів полягає у створенні таких умов, за яких органи місцевого самоврядування безпосередньо зацікавлені у збільшенні обсягів доходів бюджетів, додатковому залученні надходжень як загальнодержавних, так і місцевих податків і зборів, пошуку альтернативних джерел доходів, участі у міжнародних грантових проектах, ефективному використанні фінансових ресурсів, які надходять у їхнє розпорядження. Прямим втіленням стимулювальної функції є чинний порядок формування власних доходів місцевих бюджетів, заохочення перевиконання запланованих показників надходжень загальнодержавних податків і зборів, самостійність у використанні додатково залучених коштів та інших вихідних засад, закріплених у відповідних законодавчих документах, що регламентують діяльність органів місцевого самоврядування.

Крім того, як додаткові можна виділити виробничу та регулюючу функції місцевих фінансів. Виробнича функція реалізується через формування матеріальної та фінансової бази місцевих бюджетів для реалізації органами місцевого самоврядування своїх функцій. Регулююча функція забезпечує нормативне регулювання діяльності органів місцевого самоврядування при управлінні місцевими фінансами.

Місцеві бюджети відображають результат функціонування місцевих фінансів. Зокрема, система місцевих фінансів визначає джерела наповнення місцевих бюджетів та напрями використання акумульованих коштів.

Загалом від ефективного функціонування місцевих бюджетів та при правильному і раціональному розподілі фінансових ресурсів, місцеві фінанси на пряму впливають на всі сфери розвитку відповідної територіальної громади: розвиток бізнесу, якість життя населення, дотримання визначених суспільних

пріоритетів розвитку певного регіону, а також вирішенні різного роду проблем на місцевому рівні.

1.2. Інструменти та механізми фінансування органів місцевої влади

Фінансування органів місцевої влади є важливим аспектом функціонування демократичних систем у багатьох країнах. Органи місцевої влади, такі як територіальні громади, районні або обласні ради, відповідають за надання різних послуг місцевому населенню і вирішення питань, які стосуються конкретних територій. Для забезпечення їхньої роботи і виконання обов'язків потрібні фінансові ресурси.

Як відомо, у Законі України «Про органи місцевого самоврядування в Україні» визначені повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у таких сферах:

- соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку (стаття 27);
- бюджету, фінансів та цін (стаття 28);
- управління комунальною власністю (стаття 29);
- житлово-комунального господарства (стаття 30);
- будівництва (стаття 31);
- освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту (стаття 32);
- регулювання земельних відносин та охорони навколишнього середовища (стаття 33);
- соціального захисту населення (стаття 34);
- зовнішньоекономічної діяльності (стаття 35);
- оборонної роботи (стаття 36);
- вирішення питань адміністративно-територіального устрою (стаття 37);
- забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян (стаття 38);
- відзначення державними нагородами, відзнаками Президента України та присвоєння почесних звань України (стаття 39).

У чинному законодавстві України існує поняття власних (самоврядних) та делегованих повноважень органів місцевого самоврядування. Власні повноваження – це ті, які відповідно до Конституції та законів України віднесені до компетенції органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, а делеговані повноваження – це тимчасово або безстроково передані у відповідності із законом (делегування законом) або договором (делегування договором) органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування окремі повноваження або частина повноважень, які віднесені законом до компетенції іншого органу виконавчої влади або іншого органу місцевого самоврядування.

Виконання всіх передбачених законом повноважень потребує значних фінансових ресурсів. Фінансування органів місцевої влади зазвичай здійснюється за допомогою таких джерел, як: місцеві податки, міжбюджетні трансферти, кредитування та інші доходи.

Статтею 143 Конституції України визначено, що органи місцевого самоврядування встановлюють місцеві податки та збори. В Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що місцеві бюджети мають бути достатніми щодо здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень для забезпечення мешканців відповідних громад якісними публічними послугами. Підвищення ролі місцевих податків і зборів та збільшення їх частки у власних доходах місцевих бюджетів є одним із головних завдань фінансово-бюджетної політики держави.

Основою місцевого бюджету є надходження від сплати податків та зборів суб'єктами господарювання та жителями адміністративно територіальної одиниці, які зараховуються безпосередньо до бюджету громади.

До місцевих податків належать – єдиний податок та податок на майно, який включає в себе податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, плату за землю, транспортний податок. До місцевих зборів – збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

Також, місцеві ради обов'язково установлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі).

Ставки відповідних місцевих податків затверджуються рішенням відповідної місцевої ради, як емісцева рада має прийняти до 15 липня поточного року, а діяти вони починають з першого січня наступного року, також нещодавно відбулись зміни в законодавстві, які передбачають, що рішення про встановлення місцевих податків і зборів можуть діяти не тільки на один рік, а й будуть чинними до прийняття нових рішень. Склад доходів різних рівнів місцевих бюджетів та нормативи зарахування доходів до відповідних бюджетів визначаються Бюджетним кодексом України, а також Законом України «Про державний бюджет».

Основним бюджетоутворюючим серед заганодержавних податків є податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), який сплачує роботодавець — 18% від зарплати кожного офіційно найманого працівника. Спершу податок потрапляє до державного бюджету, там перерозподіляється і частково повертається в громаду, в якій його сплатили за місцем розташування суб'єкта господарювання. До 2022-го року 60% такого податку поверталися до місцевих бюджетів, ще 15% потрапляли до обласних, решта — до державного. З 2022 року ще 4% вирішили передати в бюджети громад. Прийнятий Закон України «Про державний бюджет на 2024 рік» також передбачає надходження 64% такого податку до місцевих громад, проте, на сьогодні, в період воєнного часу стає актуальним розподіл ПДФО отриманого із сплати військовослужбовцями, відповідно до вищезазначеного проекту Закону України, пропонується так зване «військове» ПДФО перенаправляти до державного бюджету України.

Також є ряд інших загальнодержавних податків, які в тій чи іншій частці надходять до бюджету місцевої ради, таким чином формуючи систему фінансів органів місцевого самоврядування, які в свою чергу, використовують їх для забезпечення повноважень покладених чинним законодавством України.

Наступним джерелом фінансування органів місцевої влади є міжбюджетні трансферти. Міжбюджетні трансферти – це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

В Україні міжбюджетні трансферти поділяються на:

1) дотацію вирівнювання.

Дотація вирівнювання – міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує;

2) субвенції (цільові)

Субвенції – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції;

3) кошти, що передаються до державного бюджету та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів;

4) додаткові дотації (надання державою податкових пільг, які зменшують доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, має супроводжуватися наданням додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію відповідних втрат доходів місцевих бюджетів).

Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам визначаються Кабінетом Міністрів України. У Державному бюджеті України затверджується обсяг міжбюджетних трансфертів окремо для кожного з відповідних місцевих бюджетів, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів.

Основними і найбільш вагомими для місцевого бюджету є базова дотація на вирівнювання та освітня субвенція.

Статтею 99 Бюджетного кодексу України передбачений порядок розрахунку базової дотації – горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів місцевого самоврядування, здійснюється з урахуванням таких параметрів:

1) кількість населення;

2) надходження податку на доходи фізичних осіб, визначеного пунктом 1 частини першої статті 64 цього Кодексу, за останній звітний бюджетний період;

3) індекс податкоспроможності відповідного бюджету.

Індекс податкоспроможності є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності бюджету місцевого самоврядування порівняно з аналогічним середнім показником по всіх бюджетах місцевого самоврядування в Україні (крім бюджетів міст Києва та Севастополя) у розрахунку на одну людину.

При здійсненні вирівнювання враховується значення індексу податкоспроможності відповідного бюджету.

Якщо значення індексу:

- в межах 0,9-1,1 - вирівнювання не здійснюється;
- менше 0,9 - надається базова дотація відповідному бюджету в обсязі 80 відсотків суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9;
- більше 1,1 - передається реверсна дотація з відповідного бюджету в обсязі 50 відсотків суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

Стаття 100 Бюджетного кодексу України визначає, що індекси податкоспроможності місцевого бюджету не можуть змінюватися і переглядатися частіше, ніж один раз на рік, крім випадків: виділення нових або зміни статусу вже існуючих адміністративно-територіальних одиниць, зміни податкового законодавства.

Освітня субвенція спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників у таких типах закладів освіти:

1) початкові школи, гімназії (крім дошкільних підрозділів у таких закладах), ліцеї;

2) спеціальні школи;

3) заклади спеціалізованої освіти: мистецькі, спортивні, військові (військово-морські, військово-спортивні), наукові ліцеї, ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою;

4) дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри, інклюзивно-ресурсні центри;

5) заклади професійної (професійно-технічної) освіти державної та комунальної власності в частині забезпечення видатків на здобуття повної загальної середньої освіти;

б) заклади фахової передвищої освіти і коледжі державної та комунальної власності в частині забезпечення видатків на здобуття повної загальної середньої освіти.

У законі про Державний бюджет України затверджуються обсяги освітньої субвенції окремо для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів і бюджетів місцевого самоврядування.

Освітня субвенція розподіляється між відповідними бюджетами на основі формули, яка розробляється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти, та затверджується Кабінетом Міністрів України і має враховувати, зокрема, такі параметри:

1) кількість учнів закладів загальної середньої освіти, учнів, які здобувають повну загальну середню освіту в закладах професійної (професійно-технічної) освіти державної та комунальної власності, студентів, які здобувають повну загальну середню освіту в закладах фахової передвищої освіти і коледжах державної та комунальної власності, у міській та сільській місцевості, гірських населених пунктах;

2) розрахункова наповнюваність класів;

3) навчальні плани.

Кабінет Міністрів України здійснює розподіл резерву освітньої субвенції та може визначати напрями використання таких коштів. Залишки коштів за освітньою субвенцією на кінець бюджетного періоду зберігаються на рахунках відповідних місцевих бюджетів і використовуються у наступному бюджетному періоді з урахуванням цільового призначення субвенції та на оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти державної та комунальної власності.

Наступним механізмом фінансування органів місцевої влади є кредитування.

Кредитні інструменти є альтернативою податковим надходженням до місцевих бюджетів, що, як відомо, становлять основу фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Використання органами місцевого самоврядування кредитних інструментів допомагає залучити додаткові джерела фінансового забезпечення для створення сприятливих умов для соціально-економічного розвитку та розвитку територій.

Загалом використання органами місцевої влади кредитних інструментів передбачає взяття ними (або комунальними підприємствами, або в деяких випадках іншими суб'єктами) зобов'язань на умовах строковості, поворотності, платності. Це означає, що фінансові ресурси залучаються на певний строк, упродовж чи після закінчення якого кошти потрібно повернути, а за користування залученими коштами справляється певна плата (у вигляді відсоткового, інвестиційного доходу або комісійних виплат).

До фінансово-кредитних інструментів належать:

1. Облігаційні позики — передбачають розміщення органами місцевого самоврядування облігацій внутрішньої чи зовнішньої позики на фондовому ринку.

2. Банківські кредити — надання комерційними банками коштів у тимчасове використання муніципалітету в обмін на його зобов'язання повернути заборговану суму, а також сплатити проценти та інші збори із такої суми.

3. Кредити міжнародних фінансових організацій (далі – МФО) відіграють важливу роль у програмах соціального й економічного розвитку. Діяльність МФО спрямовано на поліпшення умов життя і стандартів людей, підтримку сталого економічного, соціального та інституційного розвитку, сприяння регіональному співробітництву та інтеграції. МФО досягають цих цілей за допомогою надання кредитів і грантів як національним урядам так і органам місцевого самоврядування.

4. Місцеві гарантії — є одним із напрямів місцевого інвестування та однією з ключових ознак інвестиційного проєкту як комплексу заходів, спрямованих на

розвиток окремих регіонів і територій, а також дієвий інструмент залучення кредитних ресурсів для реалізації пріоритетних проєктів та стимулювання місцевого економічного розвитку.

Відповідно до бюджетного законодавства місцеві гарантії:

- може бути надано за рішенням міської ради для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання — резидентів України, що належать до комунального сектору економіки, розташовані на відповідній території та провадять діяльність на цій території;
- надаються на умовах платності, строковості та забезпечення виконання зобов'язань;
- не надають для забезпечення боргових зобов'язань суб'єктів господарювання, якщо безпосереднім джерелом повернення кредитів (позик) передбачено кошти державного (місцевого) бюджету (крім боргових зобов'язань, що виникають за кредитами (позиками) МФО).

Також інструментом фінансування органів місцевої влади можуть бути інші доходи, такі як: продаж та оренда майна, землі, залучені грантові кошти від міжнародних партнерів та неприбуткових організацій, платні послуги комунальних підприємств, спільні проєкти з місцевим бізнесом для місцевого економічного розвитку, бюджет участі та інші.

Всі з вищезазначених способів отримання доходу є актуальними та сприяють соціально-економічному розвитку певної громади чи регіону. І залежать від особливостей громади та затвердженої стратегії розвитку. Адже місцеві громади самі розпоряджаються своїми фінансами, а отже, їм власне і вирішувати яким чином використовувати їхні ресурси. Наприклад, чи виставити на аукціон та продати певні земельні ділянки і отримати «одноразові» кошти, чи можливо виставити їх на торги з метою оренди та отримувати певний прибуток протягом декількох років. Існують в Україні й інші вдалі практики використання земельних ресурсів, наприклад, територіальна громада створила комунальне підприємство, яке спеціалізувалось на виробництві агропродукції та обробленні

сільськогосподарських земель. При наявних земельних ресурсах, місцева влада вирішила не здавати в оренду земельні ділянки, як це було раніше, а розпочати вирощення на ній певного виду агропродукції силами власного комунального підприємства. В результаті місцева влада отримала значно більший прибуток від реалізації продукції чим від орендної плати.

1.3. Особливості фінансової самостійності місцевого самоврядування

Бюджетна система України, відповідно до статті 7 Бюджетного кодексу України, ґрунтується на 10 основних принципах. Одним із них є принцип самостійності, який полягає у тому, що Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними, держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави.

Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.

Фінансова самостійність включає в себе можливість місцевих органів влади вирішувати питання фінансування та розподілу бюджетних ресурсів на місцевому рівні.

На мою думку, існує декілька ключових особливостей таких як:

Джерела доходів: місцеве самоврядування може отримувати доходи з різних джерел, таких як місцеві податки, збори, та інші місцеві платежі. Це

дозволяє їм створювати бюджет та визначати пріоритети відповідно до потреб місцевого населення.

Самостійне прийняття бюджету: місцеві органи можуть самостійно розробляти та приймати свої бюджети, враховуючи конкретні потреби та пріоритети свого регіону чи громади. Це дозволяє більш ефективно управляти фінансовими ресурсами.

Ініціативи залучення ресурсів: місцеве самоврядування може розвивати ініціативи щодо залучення додаткових ресурсів, таких як гранти, інвестиції чи партнерства з приватним сектором.

Фінансова відповідальність: враховуючи діюче законодавство України, відповідно до якого місцевим бюджетам спрямовуються міжбюджетні трансферти та субвенції, які переважно мають спеціальний характер та можуть використовуватись тільки за призначенням, важливо, щоб місцеві органи влади мали здатність раціонально вести власний бюджет та використовувати ресурси, що, у свою чергу, посприє фінансовій відповідальності.

Адаптація до місцевих потреб: фінансова самостійність дозволяє місцевим органам адаптувати свою фінансову політику до конкретних потреб та особливостей свого регіону, забезпечуючи більш ефективне управління.

Фінансова самостійність також визначається у стратегічних документах громади чи області. Адже, там прописані напрями місцевого економічного розвитку, відповідно місцева влада має на меті реалізувати поставлені цілі. Для цього територіальним громадам і надане право самостійно визначати та встановлювати ставки місцевих податків, тобто «регулювати» дохідну частину та впливати на обсяги надходження до бюджету, а також за рішенням ради здійснювати видатки з місцевого бюджету.

Місцеві податки та збори є одним із дієвих механізмів формування ресурсного потенціалу органів місцевого самоврядування та джерелом соціального та економічного розвитку територій громад. Відповідно, формування значної частини власних доходів місцевих бюджетів знаходиться у прямій залежності від того, наскільки ефективно органи місцевого самоврядування

зможуть організувати весь комплекс робіт по запровадженню та мобілізації місцевих податків і зборів. Підвищення ролі місцевих податків і зборів та збільшення їх частки у власних доходах місцевих бюджетів є одним із пріоритетних завдань для органів місцевого самоврядування. Це, в свою чергу, сприятиме посиленню фінансової стійкості та самостійності місцевих бюджетів, ефективності використання наявного фіскального потенціалу відповідних територій і, як наслідок, покращання рівня та якості послуг, що надаються жителям громад.

У 2014 році Верховна Рада України прийняла зміни до Бюджетного кодексу, в яких уперше з'явилося поняття «базова дотація», як відомо, основною метою запроваджених змін було забезпечення бюджетної автономії і фінансової самостійності місцевих бюджетів, зміцнення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування, а також стимулювання громад до об'єднання та формування спроможних територіальних громад. Одним із визначальних нововведень став новий механізм бюджетного регулювання та вирівнювання, а саме перехід від триступеневої до двоступеневої бюджетної моделі. Мається на увазі, що раніше, до 2015 року, дотація вирівнювання надавалася з державного бюджету обласним бюджетам, бюджетам міст обласного значення та районним бюджетам. Тобто, з цими бюджетами та державним бюджетом існували прямі міжбюджетні відносини. Далі районний бюджет розподіляв суму дотації вирівнювання між бюджетами сіл, селищ, міст районного значення.

Таким чином дотація вирівнювання розподілялася за трьома рівнями: обласний бюджет, бюджети міст обласного значення та районні бюджети, бюджети сіл, селищ, міст районного значення.

У зв'язку із початком процесу децентралізації, починаючи з 2015 року, бюджетним законодавством передбачено встановлення прямих міжбюджетних відносин лише на двох рівнях:

- обласний бюджет,
- бюджети міст обласного значення, об'єднаних територіальних громад і районні бюджети.

У рамках реалізації останнього етапу децентралізації державної влади та реформи місцевого самоврядування у 2020 році завершується процес формування адміністративно-територіального устрою базового та субрегіонального рівня.

Відповідно, з 2021 року запроваджено дворівневу модель міжбюджетних відносин та встановлено прямі взаємовідносини між держбюджетом та місцевими бюджетами територіальних громад, що також означає певну фінансову самостійність місцевого бюджету.

Варто зазначити, що фінансування органів місцевої влади має бути забезпечене таким чином, щоб забезпечити їхню здатність виконувати функції та повноваження, а також відповідати потребам населення. Важливо також забезпечити прозорість та відповідальність у використанні фінансових ресурсів місцевої влади.

Особливістю самостійності місцевого бюджету є можливість розпоряджатися власними фінансовими ресурсами, завдяки таким інструментам як: рішення місцевої ради про бюджет на наступний рік, затвердження місцевих програм різного характеру, наприклад спрямованих на соціально-економічний розвиток, підтримку та розвиток медицини, освіти, оздоровлення та відпочинку дітей, підтримки соціально незахищених верст населення та ін.

За допомогою прийняття вищезазначених місцевих програм, територіальна громада вирішує покладені на неї повноваження, як делеговані так і власні. Також вирішує нагальні проблеми місцевого характеру. Наприклад, кошти з бюджету можуть бути спрямовані особам, які постраждали внаслідок природного лиха, повені чи вітру, або пожежі, чи особам, які важко хворіють та потребують додаткових фінансових ресурсів для купівлі медичних препаратів. Таку допомогу як раз і отримує кінцевий споживач, це підкреслює, що місцевий бюджет є незалежним та самостійним у прийнятті рішення щодо виділення коштів. Але потрібно врахувати, що діяльність органів місцевої влади є підзвітна мешканцям територіальної громади та підконтрольна іншим державним органам.

Також особливістю фінансової самостійності є те, що місцева влада може співпрацювати із місцевими жителями, бізнесом чи суб'єктами господарювання

через такі механізми місцевої демократії як: місцеві ініціативи, електронні петиції, бюджет участі та інші.

Водночас участь громадянського суспільства та загалом мешканців громади робить дії влади більш зрозумілими. Це позитивно впливає на розвиток того чи іншого регіону та підвищується якість, ефективність та сприйняття рішень влади.

Щодо залучення коштів до місцевого бюджету, завдяки грантам чи міжнародним проектами самостійність визначається у тому, що у переважній більшості, грантодавці виділяють кошти місцевій раді, чи неприбутковим організаціям приватної або комунальної власності разом із гарантіями від місцевих органів влади про співфінансування даних проектів. Це ще раз підкреслює фінансову самостійність місцевого бюджету.

В сукупності, вищезазначені аспекти допомагають створити більш гнучку та ефективну систему місцевого самоврядування, спрямовану на задоволення потреб місцевого населення.

Висновки до розділу 1.

Місцеві бюджети – це сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства.

Місцеві бюджети виступають найбільшою складовою частиною у бюджетній системі держави та займають провідне місце в процесі перерозподілу ВВП, проведенні інвестиційної політики, соціально-економічному розвитку територій, захисті соціально незахищених категорій населення та охороні навколишнього середовища, а також особливістю місцевого бюджету є швидке реагуванні органів влади на місцях на виклики пов'язані із надзвичайними ситуаціями.

Наявність місцевих бюджетів закріплює економічну самостійність місцевих органів самоврядування, активізує господарську діяльність, дає змогу розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, зміцнювати економічний потенціал регіону, виявляти і використовувати резерви фінансових ресурсів. У кінцевому підсумку все це розширює можливості місцевих органів влади у підвищенні рівня добробуту населення.

Надмірна централізація бюджетних ресурсів, недосконалість порядку їх розподілу, незабезпечення місцевих бюджетів в повному обсязі коштами на проведення, зокрема, видатків розвитку, низька ефективність управління коштами міжбюджетних трансфертів суттєво стримують повноцінне функціонування інституту місцевого самоврядування, не забезпечують надання населенню України якісних послуг і підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів. І тому актуальним є здійснення заходів щодо вдосконалення формування місцевих бюджетів.

Під час реалізації бюджетної політики на місцевому рівні повинні здійснюватись такі кроки в напрямі проведення реформи місцевого самоврядування, як децентралізація управління бюджетними коштами та підвищення рівня самостійності органів місцевого самоврядування з метою виконання таких завдань:

1) запровадження європейських стандартів місцевого самоврядування для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць шляхом досягнення оптимального рівня розподілу ресурсу між державним та місцевими бюджетами для забезпечення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування;

2) зміцнення податкового потенціалу територій шляхом:

– удосконалення системи планування показників бюджету та їх прогнозування на середньострокову перспективу на місцевому рівні;

– підвищення прозорості та ефективності витрачання бюджетних коштів шляхом запровадження нової системи державного управління регіональним

розвитком з урахуванням досвіду та відповідно до стандартів регіональної політики європейських держав.

Отже, виходячи з вище сказаного, слід вказати на те, що місцеві фінанси є найважливішим інструментом соціально-економічного розвитку як міст, сіл, селищ, так і держави в цілому, так як вони забезпечують фінансову незалежність органів місцевого самоврядування, забезпечують формування та існування цих органів, за допомогою них реалізуються завдання державної регіональної політики, стимулюється підприємницька та інвестиційна діяльність, а також завдяки місцевим фінансам вирішуються соціальні, демографічні, економічні та інші проблеми регіонів.

РОЗДІЛ 2

МОНІТОРИНГ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ МАМАЇВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ЗА 2020-2022 РОКИ

2.1. Аналіз виконання доходної частини бюджету

Основою фінансової бази органів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів. Доходи місцевих бюджетів є вагомою складовою системи фінансових відносин, ефективна політика щодо їх формування визначає здатність виконання видаткових зобов'язань органів місцевого самоврядування для забезпечення соціально-економічного розвитку територій. Якісне та своєчасне планування доходів місцевих бюджетів впливає на обґрунтованість показників соціально-економічного розвитку регіону та країни в цілому.

Проаналізуємо формування доходів місцевих бюджетів Мамаївської сільської ради за 2020-2022 роки за об'єктивними характерними ознаками з детальним розподілом на розділи та визначимо співвідношення планових та фактичних показників розділів доходів досліджуваного об'єкта.

Таблиця 1.1

Аналіз виконання доходної частини загального фонду місцевого бюджету Мамаївської сільської ради за період 2020-2022 роки

Надходження	2020 рік				2021 рік				2022 рік			
	План	Факт	Відх. млн.грн.	% викона ння	План	Факт	Відх. млн.грн.	% викона ння	План	Факт	Відх. млн.грн.	% викона ння
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Податкові надходження	35542816	34801006,37	-741809,63	97,91	64897300	65447922,54	550622,54	100,85	69944750	69578118,7	-366631,3	99,48
Неподаткові надходження	775300	811497,62	36197,62	104,67	1279700	1343304,56	63604,56	104,97	1521500	1584226,59	62726,59	104,12
Офіційні трансферти	42708640	42696283,27	-12356,73	99,97	97736975	97619109,86	-117865,14	99,88	92295537,68	92295537,68	0	100
Всього з урахування трансфертів	79026756	78308787	-717968,7	99,09	163913975	164410937	496962	100,30	163762787,7	163458942	-303845,71	99,81

Варто зазначити, що Мамаївська сільська рада створена у 2017 році та до її складу входили наступні населені пункти: с.Мамаївці, смт.Лужани та с.Новий Киселів. Населення громади станом на 01.01.2020 року складало 11360 осіб.

У зв'язку із дооб'єднанням, яке пройшло наприкінці 2020 року до Мамаївської сільської територіальної громади доєдналися такі населені пункти: с.Дубівці, с.Глиниця, с.Драчинці, с.Нові Драчинці, с.Коростувата, с.Ревно, с.Бурдей, с.Стрілецький Кут та с. Біла.

З початком 2021 року населення Мамаївської громади за статистичними даними складало 21525 осіб. Як ми бачимо, територіальна громада збільшилася майже у 2 рази. Відповідно буде помітною різниця у бюджеті 2020 року із бюджетами 2021-2022 років.

Бюджет Мамаївської ТГ за 2020 рік виконано по загальному фонду в сумі – 78308787,26 грн., або 99,09 відсотка (уточнений план – 79026756,00 грн.).

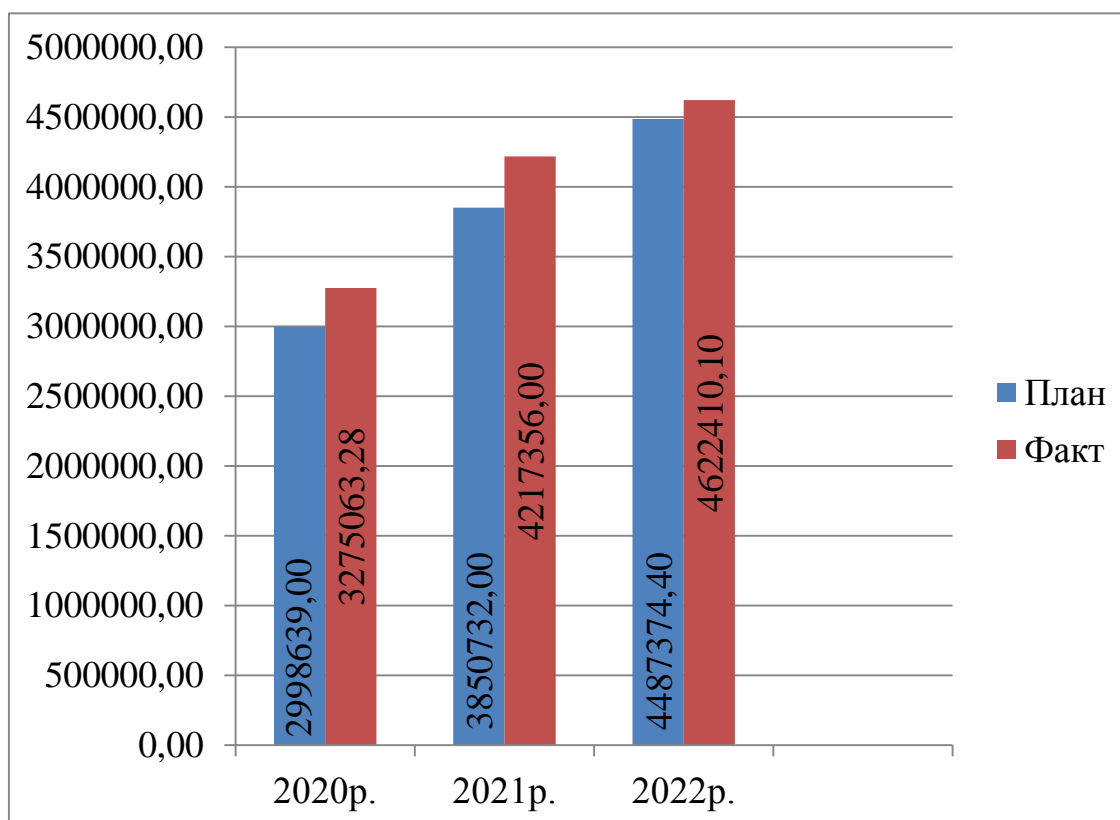
Бюджет Мамаївської сільської ради за 2021 рік по доходах загального фонду виконано – 164410936,96 грн., або 100,3 відсотка (уточнений план – 163913975,00 грн.), У 2022 році надходження по загальному фонду становили – 163458941,97 грн., або 99,81 відсотка від уточненого плану, який становив – 163762787,68 грн.

Загалом, можемо зазначити, що практично по всіх статтях доходів ситуація щодо співвідношення фактичних і планових показників майже не відрізняється. У 2020 та 2022 році було не виконання податкових надходжень до бюджету, наприклад, на 2,09 % не дотягнули у 2020 році, що становило 741809,63 грн., та 0,52% у 2022 році, що становило 366631,3 грн. Тільки у 2021 році спостерігається перевиконання податкових надходжень по загальному фонді, на 100,85%, що виражено в сумі 550622,54 грн.

Як ми бачимо по рисунку 1.1, тенденція надходжень доходів до спеціального фонду за даний період щороку зростає. Також фактичні показники перевищують планові, у 2021 році було перевиконання на 109,52%, що складало 366624,00 грн., у 2022 році перевиконання було на 103,1 відсотка, яке виражене в сумі 135035,70 грн.

Рисунок 1.1

Динаміка надходжень до місцевого бюджету Мамаївської сільської ради по спеціальному фонду за період 2020-2022 роки

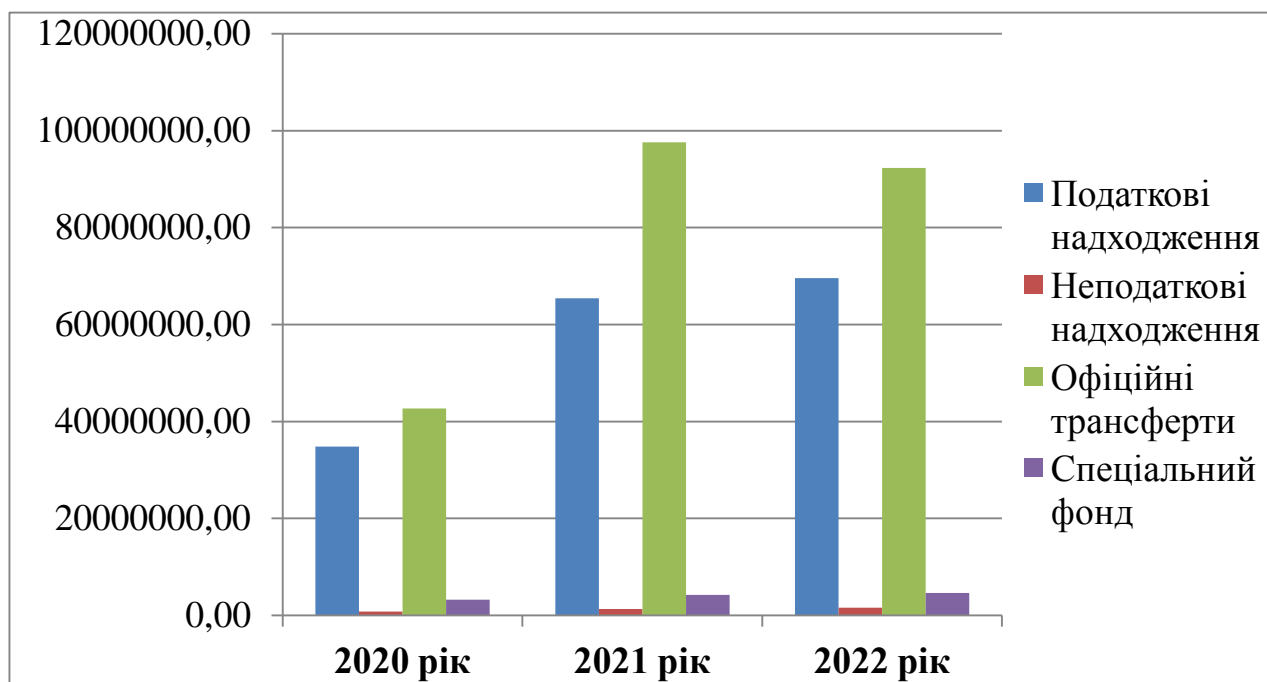
Враховуючи динаміку, яка зображена на рисунку 1.2., можна зробити висновок, що основну роль у наповненні місцевого бюджету грають такі інструменти як офіційні трансферти, що включають в себе дотації та певні цільові субвенції, спрямовані на повноцінне забезпечення та виконання органами місцевої влади своїх повноважень. Також значний вплив на формування бюджету мають податкові надходження, що включають в себе різні види податків. Менш значну роль відіграють надходження до спеціального фонду та неподаткові надходження.

У трьох річному порівнянні, ми спостерігає, що податкових надходжень було найбільше у 2022 році – 69 578 118,70 грн., на 4 130 196,16 грн., більше ніж за 2021 рік, та на 34 777 112,33 грн., більше ніж у 2020 році.

Проте, сума офіційних трансфертів до місцевого бюджету у 2021 році була найбільша у досліджуваному періоді і дорівнювала 97 619 109,86 грн, що на 5 323 572,18 більше ніж у 2022 році та на 54 922 826,59 грн., ніж у 2020 році.

Рисунок 1.2.

Динаміка фактичних надходжень до місцевого бюджету по загальному та спеціальному фонді Мамаївської сільської ради за період 2020-2022 роки

Проаналізувавши структуру основних надходжень за кодами класифікації доходів по загальному фонді місцевого бюджету Мамаївської сільської ради, яка наведена в таблиці 1.2., ми бачимо, що у 2021 році до сільського бюджету по загальному фонді надійшло доходів без урахування міжбюджетних трансфертів в сумі 66791827,10 грн., що становить 100,93% до річного плану, затвердженого місцевою радою з урахуванням змін (66177000,00 грн.) у 2022 року до загального фонду місцевих бюджетів району надійшло доходів (без урахування трансфертів) на суму 71163404,29 грн., при затвердженому плані на звітний період 71467250,00 грн., що становить 99,57 %, або менше плану на 303845,71 грн.

Таблиця 1.2.

**Структура основних складових податкових надходжень загального фонду
місцевого бюджету Мамаївської за період 2020-2022 років.**

ККД	Доходи	2020	2021	2022
10000000	Податкові надходження	34801006,37	65447922,54	69578118,70
11000000	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	16624162,58	32766523,57	37145048,07
11010000	Податок та збір на доходи фізичних осіб	16621768,58	32761463,57	37142636,07
11010100	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати	14296109,14	26495351,70	31127997,81
11010200	Податок на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами	690486,00	899514,00	0,00
11010400	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата	840198,48	4855079,30	5514846,64
11010500	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	794974,96	511518,57	499791,62
11020000	Податок на прибуток підприємств	2394,00	5060,00	2412,00
13000000	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	16787,91	970415,18	1069358,55
14000000	Внутрішні податки на товари та послуги	1568986,35	7286440,51	5635033,52
14020000	Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) Пальне	135901,41	1130177,69	312417,29
14030000	Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) Пальне	474851,94	3839802,40	2024715,16
14040000	Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	958233,00	2316460,42	3297901,07
18000000	Місцеві податки	16591069,53	24424543,28	25728678,56
18010000	Податок на майно	9332971,71	10656625,94	10138621,92
18010100	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості	-2364,69	12160,37	5162,84
18010200	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості	291072,92	559250,72	684585,25
18010300	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості	17314,58	216868,92	342068,72
18010400	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості	119666,28	391496,39	509134,04
18010500	Земельний податок з юридичних осіб	4997883,12	4032409,89	2255710,85
18010600	Орендна плата з юридичних осіб	2504454,59	3344472,41	4117716,50
18010700	Земельний податок з фізичних осіб	981135,49	1224394,89	1291140,13

18010900	Орендна плата з фізичних осіб	390668,55	831672,35	859299,42
18011100	Транспортний податок з юридичних осіб	28973,87	43900,00	73804,17
18030000	Туристичний збір	37997,60	23693,10	43367,50
18050000	Єдиний податок	7220100,22	13744224,24	15546689,14
18050300	Єдиний податок з юридичних осіб	667745,71	1658002,94	2322461,51
18050400	Єдиний податок з фізичних осіб	5749878,51	10907264,12	12181278,28
18050500	Єдиний податок з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків`	802476,00	1178957,18	1042949,35
20000000	Неподаткові надходження	811497,62	1343304,56	1584226,59
21000000	Доходи від власності та підприємницької діяльності	158647,45	196704,50	74382,00
21081100	Адміністративні штрафи та інші санкції	2737,00	67834,00	7582,00
21081500	Адміністративні штрафи та штрафні санкції за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів	155910,45	128870,50	66800,00
22000000	Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	623402,17	1021911,88	1495702,13
22010000	Плата за надання адміністративних послуг	605762,89	953740,96	1471846,93
22010300	Адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань	5860,00	21540,00	5980,00
22012500	Плата за надання інших адміністративних послуг	478527,89	678000,96	1245976,93
22012600	Адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень	121375,00	254200,00	219890,00
22090000	Державне мито	17639,28	66314,92	23855,20
22090100	Державне мито, що сплачується за місцем розгляду та оформлення документів, у тому числі за оформлення документів на спадщину і дарування	16143,28	64274,92	22044,70
22090400	Державне мито, пов'язане з видачею та оформленням закордонних паспортів (посвідок) та паспортів громадян України	1496,00	2040,00	1790,10
24000000	Інші неподаткові надходження	29448,00	124688,18	14142,46
Всього без урахування трансфертів		35612503,99	66791827,10	71163404,29

Порівняно з 2020 роком надходження у 2021 році загального фонду місцевих бюджетів збільшились на 31 179 323,11грн. або на 53,3%. Дане істотне збільшення виникло внаслідок дооб'єднання нових населених пунктів до Мамаївської громади та проведеною роботою з виведення з тіні фізичних осіб-підприємців. У 2022 році надходження загального фонду місцевих бюджетів збільшились на 4371577,19грн. або на 6,1% в порівнянні з 2021роком.

Найбільшу питому вагу у надходженнях загального фонду по Мамаївській сільській територіальній громаді у 2021 році складає податок на доходи з фізичних осіб – 49%, який поступив до сільського бюджету в сумі 32 761 463,57

грн., що на 201 463,57 грн. більше планових показників, або 100,62 %, та на 16 139 694,99 грн. більше минулорічних надходжень. Цей показник у 2022 році становив – 52,2 %, який поступив до сільського бюджету в сумі 37142636,07 грн., що на 1712786,07грн. більше планових показників, або 104,83 %, та на 4381172,50 грн. більше надходжень у 2021 році.

Також в розрізі основних платежів до загального фонду надійшло:

- єдиний податок – 20,6 % від усіх надходжень, який поступив в сумі 13744224,24 грн., що на 69224,24 грн. більше планових показників, або 100,51 % та на 6524124,02 грн. більше надходжень 2020 року, У 2022 році цей показник становив – 21,8 % від усіх надходжень, який поступив в сумі 15546689,14 грн., що на 643789,14 грн. більше планових показників, або 104,32 % та на 1802464,90 грн. більше надходжень 2021 року

- податок на майно у 2021 році становив – 15,95 % від усіх надходжень загального фонду, або 10 656 625,94, що на 123 625,94 грн. або на 1,17% більше планових показників та на 1 323 654,23 грн. більше надходжень 2020 року. У 2022 році цей показник становив 10 138 621,92 грн., або на 97,21% менше від планових показників, які були затверджені в сумі 10 429 200,00 грн., але на 518 004,02 грн. більше порівняно із 2021 роком.

В 2021 році по коду 21000000 «Доходи від власності та підприємницької діяльності» надходжень до сільського бюджету склали 196704,50 (104,08%, +7704,50 грн. до плану) та на 38057,05 грн. (23,99%) більше ніж минулого року. Проте у 2022 році по цьому коду було надходжень на суму 74382,00, що на 122 322,5 менше ніж у 2021 році.

По коду 22010000 «Плата за надання адміністративних послуг» надходження до сільського бюджету у 2022 році склали 1471846,93 (103,27%, +46646,93 грн. до плану) та на 518105,97 грн. (54,3%) більше ніж 2021 році. В 2020 році по коду 21080000 „Інші надходження” надходжень до сільського бюджету склали 158647,45грн (103,89%, +5947,45 грн. до плану).

Таблиця 1.3.

**Структура основних складових податкових надходжень спеціального фонду
місцевого бюджету Мамаївської за період 2020-2022 років.**

ККД	Доходи	2020р.	2021р.	2022р.
10000000	Податкові надходження	22128,48	38811,92	90591,86
19010000	Екологічний податок	22128,48	38811,92	90591,86
19010100	Екологічний податок, який справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення (за винятком викидів в атмосферне повітря двоокису вуглецю)	13418,77	25905,48	35613,28
19010200	Надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	8567,21	12788,51	54756,95
19010300	Надходження від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини	142,50	117,93	221,63
20000000	Неподаткові надходження	1044520,06	3057509,74	4108577,2
21110000	Надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва	35412,75	88148,25	59848,63
24000000	Інші неподаткові надходження	88622,44	6439,94	6325,76
24062100	Грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності	5900,00	6439,94	6325,76
24170000	Надходження коштів пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту	82722,44	0,00	0,00
25000000	Власні надходження бюджетних установ	920484,87	2962921,55	4042402,9
25010000	Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством	920484,87	2125635,41	2887433,6
25010100	Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	515383,51	1439026,78	1192438,7
25010300	Плата за оренду майна бюджетних установ, що здійснюється відповідно до Закону України `Про оренду державного та комунального майна`	405101,36	686608,63	1694994,9
25020000	Інші джерела власних надходжень бюджетних установ (Благодійні внески, гранти та дарунки)	0,00	837286,14	1154969,2
33010000	Кошти від продажу землі	2208414,74	1121034,34	423241
Всього без урахування трансферт		3275063,28	4217356,00	4622410

До спеціального фонду за 2021 рік надійшло (без урахування трансфертів) 4217356,00 грн. що становить 109,52% до уточненого річного плану (+366624,00грн.), та на 942292,72 грн. більше надходжень у 2020 році. До спеціального фонду за 2022 рік надійшло (без урахування трансфертів) 4622410,10 грн. що становить 103,01% до уточненого річного плану (+135035,70грн.), та на 405054,10 грн. більше надходжень за 2021 рік.

В розрізі основних платежів до спеціального фонду надійшло:

- кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній або комунальній власності у 2021 році – 1121034,34 грн. що на 24734,34 грн. більше ніж заплановано, проте на 1087380,40 грн. менше надходжень 2020 року, у 2022 році до місцевого бюджету надійшло – 423241,00 грн. (100,00% до плану), що у свою чергу менше на 697793,34 грн. від надходжень 2021 року.

- власних надходжень бюджетних установ у 2021 році надійшло в сумі – 2962921,55 грн., що на 273389,55 грн. (110,16%) більше ніж заплановано, у 2022 році – 4042402,85 грн., що на 47851,45грн. (101,20%) більше ніж заплановано. А також на 1 079 481,3 грн., більше в порівнянні із 2021 роком.

- екологічного податку – у 2020 році – 22128,48грн., у 2021 році – 38811,92 грн., а у 2022 році надійшло – 90591,86. Тут спостерігається динаміка значного збільшення надходжень кожного року даного виду податку, наприклад у 2022 році на 42,8% надійшло більше коштів порівняно із 2021 роком.

2.2 Структуризація видатків місцевого бюджету

Видатки місцевих бюджетів відображають ступінь децентралізації влади, адже характеризують обсяги задоволення потреб населення певного адміністративно-територіального утворення, пріоритети його соціально-економічного розвитку. Місцеві видатки є інструментом досягнення справедливості в процесі надання певних благ з метою забезпечення граничного рівня добробуту кожного громадянина.

Видатки місцевих бюджетів – це економічні відносини, що виникають завдяки фінансуванню власних і делегованих повноважень місцевих органів влади.

Відповідно до ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» видатки місцевого бюджету здійснюються із загального та спеціального фондів місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та закону про Державний бюджет України.

У складі витрат спеціального фонду місцевого бюджету виділяються витрати бюджету розвитку. Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаної із здійсненням інвестиційної діяльності, здійснення інших заходів, пов'язаних з розширенням відтворенням, а також на погашення місцевого боргу.

**Динаміка фактичних видатків Мамаївської сільської ради за період
2020-2022 роки та відсоток виконання до запланованих у тис. грн**

Таблиця 2.1.

Показник	2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	Факт	Відсоток виконання %	Факт	Відсоток виконання %	Факт	Відсоток виконання %
Загально державні функції	16922,6	98,5	26523,9	101,1	25961,6	97,8
Освіта	48065,0	89,9	113987,2	96,84	111963,3	97,1
Охорона здоров'я	679,5	98,7	616,6	96,9	414,9	62,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	441,2	96,1	1208,5	91,3	4685,7	95,8
Житлово-комунальне господарство	5368,2	91,6	15076,2	103,16	12479,1	94,1
Духовний та фізичний розвиток	1963,2	63,6	6984,9	97,9	5070,5	89,7
Економічна діяльність	3681,8	99,2	9578,1	99,1	3331,8	95,3
Громадський порядок та, безпека та судова влада	535,8	85,5	1849,0	99,1	1913,8	96,9
Разом видатків	77657,7	91,5	176062,3	97,5	165821,0	95,7

Загалом можемо спостерігати позитивну тенденцію щодо змін планових та фактичних показників видатків за досліджуваний період, що наведені в таблиці 2.1. Зокрема, розглянувши динаміку фактичних показників видатків та відсотку виконання до запланованих, можна зробити висновок, що по більшості статтях видатків ситуація щодо співвідношення фактичних і планових показників становить в середньому приблизно 97% . Найбільше помітна різниця щодо

відсутності сталого виконання видатків по статтях спрямованих на духовний та фізичний розвиток, відповідно відсоток виконання у 2020 році становив 63,6% у 2021 році – 97,9%, а у 2022 році 89,7%.

Видаткова частина бюджету Мамаївської ТГ за 2020 рік виконана в сумі 77657698,65 грн., що становить 91,5 відсотків до уточненого плану на рік (план – 84884273 грн.), У 2021 році видаткова частина бюджету виконана в сумі 176062362,59 грн., що становить 97,5 відсотків до уточненого плану на рік (план – 180576551,10 грн.). Видаткова частина бюджету Мамаївської територіальної громади за 2022 рік виконана в сумі 165821000,87 грн., що становить 95,76 відсотків до уточненого плану на рік (план – 173170670,08 грн.).

Також, варто відзначити суттєву різницю у загальній сумі видатків з місцевого бюджету Мамаївської громади у порівнянні 2020 року з 2021 та 2022 роками, як зазначалось вище, це пов'язано із процесом дооб'єднання населених пунктів до територіальної громади.

Динаміка видатків Мамаївської сільської ради з питомою вагою у відсотках в розрізі основних економічних показників за період 2020-2022 роки

Таблиця 2.2

Показник	2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	Сума коштів у тис.грн	Питома вага у %	Сума коштів у тис.грн	Питома вага у %	Сума коштів у тис.грн	Питома вага у %
Загально державні функції	16922,6	21,79	26523,9	15,07	25961,6	15,66
Освіта	48065,0	61,89	113987,2	64,74	111963,3	67,52
Охорона здоров'я	679,5	0,88	616,6	0,35	414,9	0,25
Соціальний захист та соціальне забезпечення	441,2	0,57	1208,5	0,69	4685,7	2,83
Житлово-комунальне господарство	5368,2	6,91	15076,2	8,56	12479,1	7,53
Духовний та фізичний розвиток	1963,2	2,53	6984,9	3,97	5070,5	3,06
Економічна діяльність	3681,8	4,74	9578,1	5,44	3331,8	2,01

Громадський порядок та, безпека та судова влада	535,8	0,69	1849,0	1,05	1913,8	1,15
Разом видатків	77657,7	100	176062,3	100	165821,0	100

У таблиці 2.2, наведена динаміка видатків Мамаївської сільської ради з питомою вагою у відсотках в розрізі основних економічних показників за період 2020-2022 років..

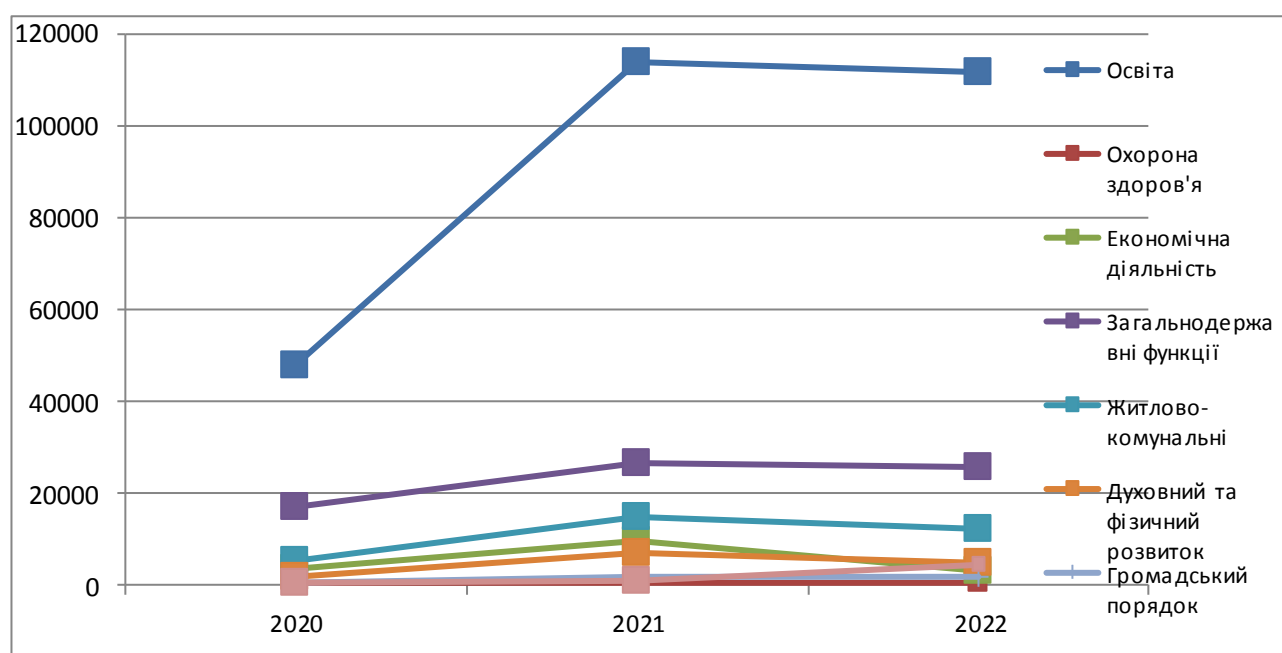

Рисунок 2.2. Графічне зображення видатків з місцевого бюджету Мамаївської сільської ради за період 2020-2022 роки за економічними показниками

Проаналізувавши вищезазначену інформацію, ми можемо спостерігати, що протягом звітного періоду, лівову частку видатків місцевого бюджету становлять статті, що стосуються забезпечення освітнього процесу в громаді. Варто зазначити, що дані статті передбачають виконання функцій місцевих органів влади щодо дошкільної освіти, загально-середньої та позашкільної освіти, а також щодо забезпечення інших заходів у сфері освіти.

А також сталими протягом цих років є видатки на здійснення загальнодержавних та житлово комунальних функції територіальної громади.

Спостерігається різке збільшення видатків у 2021 році порівняно із 2020 роком, але також спостерігається і зменшення сум видатків у 2022 році, порівняно

із 2021 роком, що загалом становить 10 241 361,72 грн. Цікавим є й те, що при такій динаміці та зміні загальної суми видатків сталими по коштах є видатки спрямовані на охорону здоров'я.

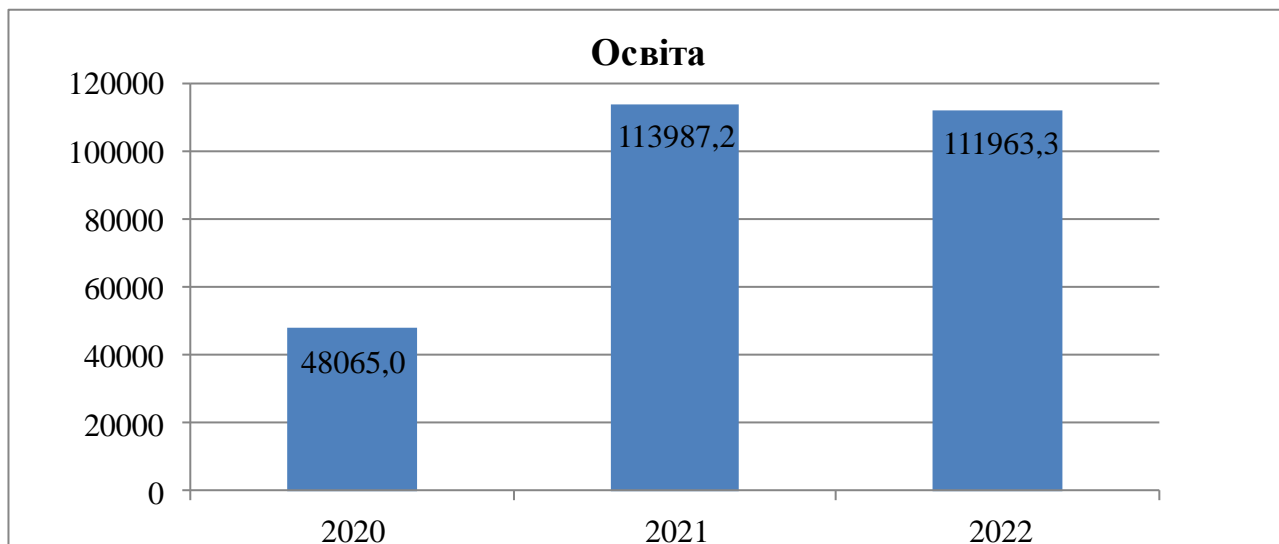

Рис. 2.3. Динаміка видатків на освіту з місцевого бюджету Мамаївської сільської ради за період 2020-2022 роки (тис.грн.)

Відмітимо стрімке зростання в динаміці видатків на освіту, а саме: у 2021, порівнюючи з 2020 роком – на 65 922,2 тис. грн., але у 2022 році видатки на освіту були менші на 2 023,9 тис. грн. порівнюючи із 2021 роком., що ми можемо побачити на графічному рисунку 2.3.

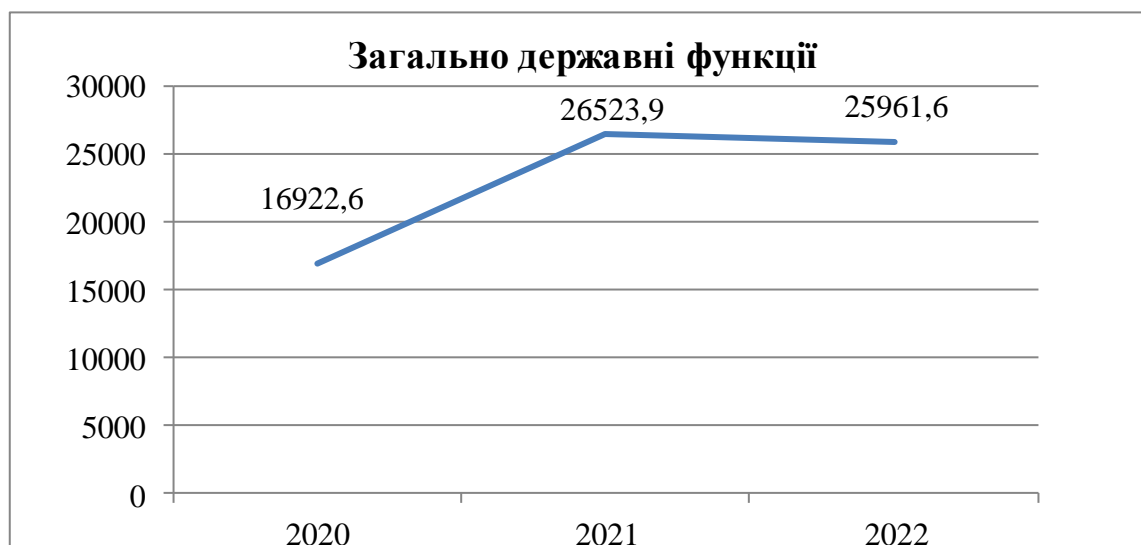

Рис. 2.3. Динаміка видатків на забезпечення загально-державних функцій з місцевого бюджету Мамаївської сільської ради за період 2020-2022

Видатки на виконання загально-державних функції займають 2-гу сходинку у питомій вазі від всіх здійснених видатків, вони спрямовані на утримання органів місцевого самоврядування, а саме на оплату праці, комунальних послуг та придбання обладнання. Як ми бачимо на рисунку 2.3, вони є стабільними протягом 2021-2022 років, різке збільшення майже на 10 мільйонів гривень між 2020 та 2021 роком пояснюється укрупнення громади, та відповідно й кількістю штатно-посадових осіб.

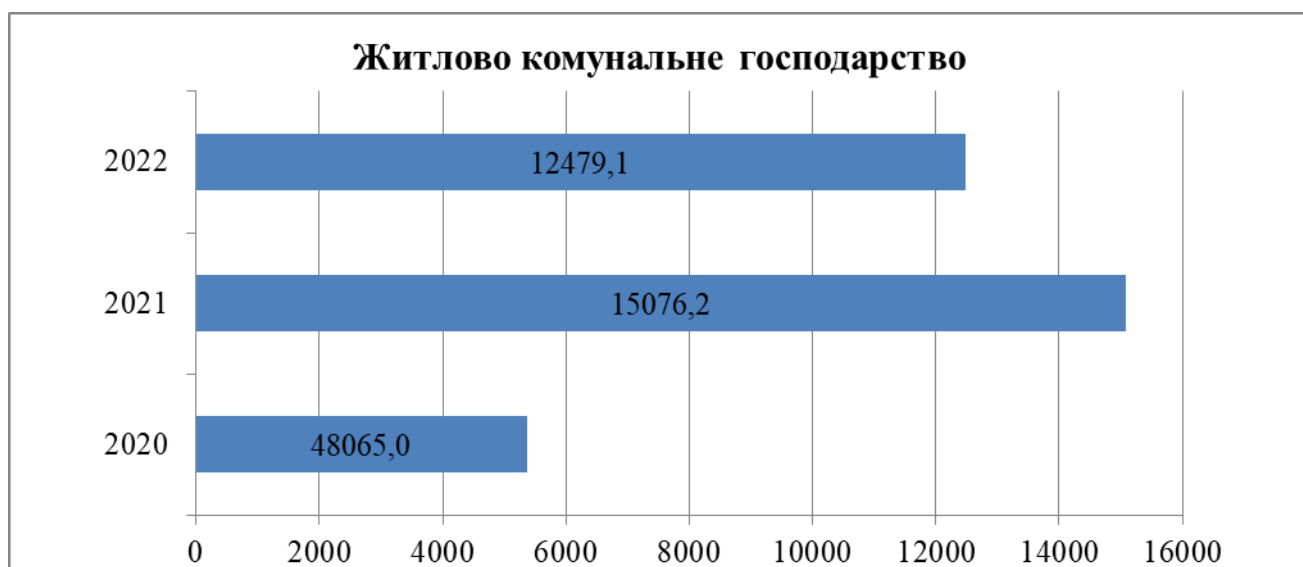

Рис. 2.4. Динаміка витратів на забезпечення житлово-комунальних функцій з місцевого бюджету Мамаївської сільської ради за період 2020-2022 роки (тис.грн.)

Видатки спрямовані на організацію житлово-комунального господарства за досліджуваний період були найбільші у 2021 році – 15 076,2 тис. грн. Як ми можемо бачити на рис. 2.4.

Кошти на вищезазначені статті витратів спрямовуються на забезпечення роботи КП «Благоустрій», оплату праці, обслуговування техніки, оплати за послуги грейдера та автовишки, придбання та ремонт вуличного освітлення та багато іншого, у загальному на потреби житлово-комунального господарства.

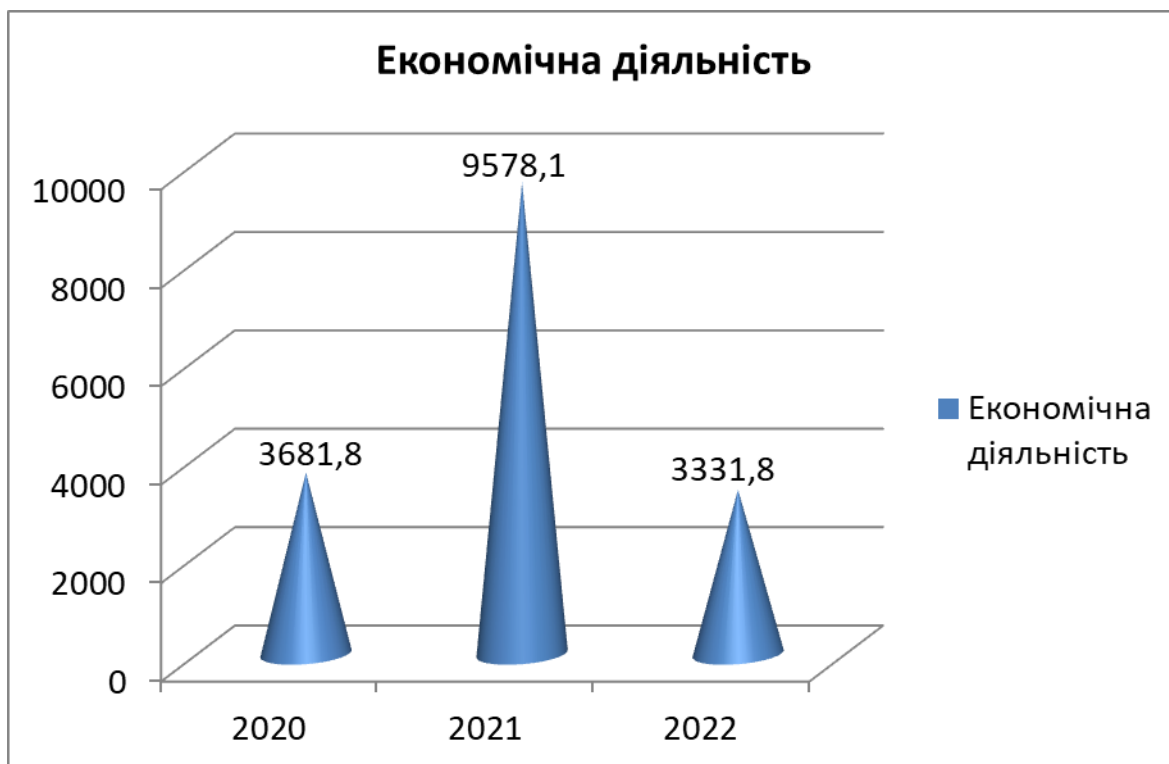

Рис. 2.4. Динаміка видатків на ведення економічної діяльності з місцевого бюджету Мамаївської сільської ради за період 2020-2022 роки (тис.грн.)

Економічна діяльність органів місцевої влади включає в себе видатки спрямовані на покращення дорожнього господарства та інфраструктури, пікові цифри в порівняльному періоді знову були у 2021 році і склали 9578, тис. грн, що склало 5,4 % питомої ваги розподілу видатків відносно загальної суми за відповідний рік. У 2022 році дані видатки були меншими на 350 тисяч гривень в порівнянні з 2020 роком.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що в структурному співвідношенні найбільша питома вага припадає на освіту і складає у 2020 році – 61,89%, а у 2021 та 2022 році становить 64,74% та 67,52% відповідно. Також основними є видатки на утримання органу місцевого самоврядування, питома вага яких становить у: 2020 році -21,79% , 2021 році -15,07% , 2022 році -15,66%. Значна питома вага припадає на видатки щодо житлово-комунальної сфери і складала у 2020 році - 6,91%, а у 2021 та 2022 роках 8,56% та 7,53% відповідно. Найменша питома вага в структурі видатків за досліджуваний період припала на охорону здоров'я та соціальний захист населення, становивши менше 1%.

2.3. Фактори та чинники, що впливають на виконання місцевого бюджету

Статтею 78 Бюджетного кодексу України визначені умови та порядок виконання місцевого бюджету, зокрема там зазначено, що рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад забезпечують виконання відповідних місцевих бюджетів. Місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

На мою думку, виконання місцевого бюджету залежить від ряду факторів і чинників, які можуть варіюватися в залежності від конкретних умов кожної місцевої громади. Проте, можна виділити деякі загальні фактори, які можуть впливати на виконання місцевого бюджету:

1. **Економічні умови:** стан економіки на місцевому рівні, рівень безробіття, обсяги виробництва та інші економічні фактори можуть впливати на обсяг податкових надходжень і видатків місцевого бюджету.
2. **Податкова політика:** визначення розмірів податків, їх структура та ефективність збирання податків можуть впливати на фінансове становище місцевого бюджету.
3. **Субсидії та дотації:** рівень фінансової підтримки від центрального уряду може значно впливати на можливості місцевого бюджету в здійсненні інвестицій та наданні соціальних послуг.
4. **Обсяг місцевих інвестицій:** залучення інвестицій у місцевий розвиток може позитивно впливати на економіку та фінансове становище місцевого бюджету.
5. **Витрати на соціальні програми:** обсяг видатків на соціальні програми, такі як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист, може значно впливати на місцеві бюджетні ресурси.

6. **Демографічні зміни:** зміни в розмірі та структурі населення мають важливе значення для планування місцевого бюджету, оскільки вони впливають на потреби у громадських послугах.
7. **Фінансовий менеджмент:** якість фінансового управління та ефективність витрат можуть суттєво впливати на виконання бюджету.
8. **Законодавчі зміни:** зміни пов'язані із зменшенням дохідної частини місцевого бюджету, відсотка зарахування певних податків, а також обмеження на здійснення певних видів видатків, що може суттєво впливати на виконання місцевого бюджету.
9. **Форс-мажори:** воєнний стан, природні катастрофи, економічні кризи чи інші негативні події можуть викликати несподівані витрати та впливати на виконання місцевого бюджету.

Проаналізувавши дохідну частину надходжень до місцевого бюджету Мамаївської сільської ради за період 2020-2022 років можна зазначити, що у 2020 році до загального фонду місцевого бюджету надійшло доходів (без урахування трансфертів) на суму 35612503,99 грн., при затвердженому плані на звітний період 36318116,00 грн., що становить 98,06 %, або менше плану на 705612,01 грн.

Дане недовиконання виникло у зв'язку з введенням в дію змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) по коду 18010100 недовиконано на суму 208590,86грн., що становить 98,56% від планових показників.

Також, у зв'язку з карантинном, недовиконання в сумі 932009,78грн. по Єдиному податку (код 18050000) відбулось через такі фактори як: заборону роботи магазинів (крім продуктових), частина юридичних та фізичних осіб-підприємців взяли податкові канікули або відпустки за власний рахунок. По решті кодах доходу в розрізі платежів за даний період забезпечено виконання планових

показників загального фонду по доходах місцевих бюджетів, затверджених Мамаївською сільською радою.

Як ми бачимо, у 2020 році, основними факторами впливу на місцевий бюджет були форс-мажорні обставини, введення в дію карантинних обмежень. А також законодавчі зміни, які впринципі були ухвалені з метою підтримки суб'єктів господарювання, проте це в свою чергу, вплинуло на недовиконання податкових надходжень до бюджету.

За 2021 рік до загального фонду місцевого бюджету громади надійшло доходів (без урахування трансфертів) на суму 66791827,10 грн., при затвердженому плані на звітний період 66177000,00 грн., що становить 100,93 %, або більше плану на 614827,10 грн. По всіх кодах доходу в розрізі платежів за даний період забезпечено виконання планових показників загального фонду по доходах місцевих бюджетів, затверджених Мамаївською сільською радою. Порівняно з 2020 роком надходження загального фонду місцевих бюджетів збільшилися на 31 179 323,11 грн. або на 53,3%. Дане істотне збільшення виникло внаслідок дооб'єднання нових населених пунктів до Мамаївської громади, що позитивно вплинуло на наповнення дохідної частини бюджету. Ряд місцевих податків значно перевищив планові показники. Також варто зазначити, що не було недовиконання по надходженню міжбюджетних трансфертів, адже всі субвенції та дотації з державного бюджету України були забезпечені на 100%.

Отже, у 2021 році основним чинником, що вплинув на виконання бюджету стали демографічні зміни: зміни у загальному розмірі території громади, а також кількісному складі суб'єктів господарювання, та жителів, які є платниками місцевих податків. А також рівень підтримки від державного бюджету за рахунок субвенцій та дотацій. Суттєвою була й відсутність у 2021 році форс-мажорних обставин, які б негативно вплинули на виконання як дохідної так і видаткової частини бюджету.

2022 рік став важким роком, як для всієї України, так і для всіх територіальних громад, у зв'язку із повномасштабною агресією росії на територію України, населення держави змушене жити в інших «військових» реаліях.

Звичайно, введений воєнний стан в Україні вплинув і на бюджет Мамаївської сільської ради.

У 2022 році до загального фонду місцевого бюджету надійшло доходів (без урахування трансфертів) на суму 71163404,29 грн., при затвердженому плані на звітний період 71467250,00 грн., що становить 99,57 %, або менше плану на 303845,71 грн.

По всіх кодах доходу в розрізі платежів за даний період (крім: акцизу на пальне, виробленого в Україні та ввезеного на митну територію та земельного податку з юридичних осіб) забезпечено виконання планових показників загального фонду по доходах місцевих бюджетів, затверджених Мамаївською сільською радою.

Введення військового стану в Україні, тягне за собою значні зміни в законодавчому полі, які впливають на наповнюваність місцевого бюджету та перерозподіл видатків. Наприклад, скорочено низку трансфертів місцевим бюджетам з метою спрямування до резервного фонду державного бюджету для забезпечення фінансування заходів територіальної оборони, захисту безпеки населення та функціонування бюджетної сфери, комунальних підприємств у період воєнного стану, прийнято ряд нормативно правових актів, які визначали діяльність суб'єктів господарювання – платників податків різних груп, яким було надано право не сплачувати єдиний податок чи сплачувати його у розмірі 2% від отриманого доходу для платників 3-ї групи. Також було встановлено Постановою КМУ від 9 червня 2021 р. № 590 пріоритетність здійснення видатків Казначейством та органами Казначейства з державного та місцевого бюджету, створені відповідні черге на здійснення видатків.

Як зазначалось вище, такий чинник як субвенції теж зайняв істотне місце у виконанні місцевого бюджету 2022 року, адже відбулось скорочення низки міжбюджетних трансфертів.

На формування місцевого бюджету у 2022 році також вплинув демографічний чинник, адже з одного боку, багато чоловіків вступили до лав Збройних сил України, а багато жінок із дітьми мігрували закордон, що в свою

чергу, вплинуло на зменшення робочих місць. Демографічний чинник також був виражений у прибутті великої кількості внутрішньо-переміщених осіб з тимчасово окупованих територій, яким потрібно було надавати допомогу з програм місцевого бюджету, як на облаштування місць проживання, так і на харчування та інші потреби. Перевагою для економіки стали надходження від релокованих підприємств, які перемістились із зони бойових дій.

Позитивним моментом у формуванні бюджету є інвестиції та різні грантові програми, які допомагають створити бізнес, або розширити наявний, таким чином це додатковий фінансовий ресурс, який впливає на покращення соціально-економічного стану в територіальній громаді. Додатковою перевагою для виконання місцевого бюджету є такі інструменти громадської участі у його формуванні, наприклад через

Такий чинник як – витрати на соціальні програми, також мав місце у процесі виконання місцевого бюджету 2022 року, адже, як зазначалося вище, у зв'язку із прибуттям на територію громади великої кількості ВПО, громада змушена була виділяти додаткові фінансові ресурси. У зв'язку із військовим станом та соціальною напругою збільшилась кількість громадян, яким була необхідна матеріальна допомога на лікування чи інші потреби.

Форс-мажорні для 2022 року обставини також стали причиною для прийняття місцевих програм підтримки військовослужбовців ЗСУ на які теж потрібні фінансові ресурси. Також фінанси потрібні на облаштування укриттів, які діють в межах територіальної громади.

Важливо для органів місцевої влади постійно працювати над наповненням економічно ї та податкової частини доходів місцевого бюджету. Постійно підтримувати контакти із місцевими суб'єктами господарювання, створювати для них комфортні та привабливі умови для започаткування та розширення підприємницької діяльності. Також важливо дбати про благоустрій території та покращення доступу до інфраструктурних та адміністративних об'єктів, що у майбутньому вплине на збільшення економічного та громадського потенціалу.

Вплив різних факторів в першу чергу залежить від особливостей певної територіальної громади, від її розмірів, місцезнаходження, економічного потенціалу. В кожному окремому випадку певні чинники будуть мати більше вагоме значення та значно впливати на формування та виконання місцевого бюджету. Проте, такі чинники, як зміни в законодавстві, податковій політиці є загальними та затверджуються на державному рівні.

Отже, як ми бачимо, всі вищезазначені фактори взаємодіють між собою, та значною мірою впливають на формування місцевого бюджету. Їх врахування в процесі управління місцевим бюджетом є важливим для його виконання, досягнення фінансової стабільності, місцевого економічного розвитку та забезпечення потреб громади.

Висновки до розділу 2

Бюджет Мамаївської ТГ за 2020 рік по доходах виконано в сумі 81583850,54 грн., що становить 99,46 відсотків до уточненого плану на рік (уточнений план – 82025395 грн.), в тому числі по загальному фонду – 78308787,26 грн., або 99,09 відсотка (уточнений план – 79026756,00 грн.), по спеціальному фонду – 3275063,28 грн., або 109,22 відсотка (уточнений план – 2998639,00 грн.).

Видаткова частина бюджету Мамаївської ОТГ за 2020 рік виконана в сумі 77657698,65 грн., що становить 91,49 відсотків до уточненого плану на рік (план – 84884273,00 грн.), в тому числі по загальному фонду – 69900064,63 грн., або 91,56 відсотків до уточненого плану на рік (76342306,00 грн.), по спеціальному фонду – 7757634,02 грн., або 90,82 відсотка до уточненого плану на рік (8541967,00 грн.).

Відхилення планових показників видаткової та дохідної частини загального фонду місцевих бюджетів району в сумі -2684450,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів бюджетів в сумі 2015608 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі -4700058,00 грн., спеціального фонду в сумі 5543328,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів

бюджетів в сумі 843270,00 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі 4700058,00 грн.

Бюджет Мамаївської територіальної громади за 2021 рік по доходах виконано в сумі 169628292,96 грн., що становить 100,5 відсотків до уточненого плану на рік (уточнений план – 168764707,00 грн.), в тому числі по загальному фонду – 164410936,96 грн., або 100,3 відсотка (уточнений план – 163913975,00 грн.), по спеціальному фонду – 5217356,00 грн., або 107,56 відсотка (уточнений план – 4850732,00 грн.).

Видаткова частина бюджету Мамаївської ОТГ за 2021 рік виконана в сумі 176062362,59 грн., що становить 97,5 відсотків до уточненого плану на рік (план – 180576551,10 грн.), в тому числі по загальному фонду – 151413550,41 грн., або 97,6 відсотків до уточненого плану на рік (155140923,00 грн.), по спеціальному фонду – 24648812,18 грн., або 86,44 відсотка до уточненого плану на рік (25435628,10 грн.).

Відхилення планових показників видаткової та дохідної частини загального фонду сільського бюджету в сумі -8 773 052,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів сільського бюджету в сумі 11 121 244,10 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі -19 894 296,10 грн., спеціального фонду в сумі 20 584 896,10 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів сільського бюджету в сумі 690 600,00 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі 19 894 296,10 грн.

Бюджет Мамаївської сільської ради за 2022 рік по доходах виконано в сумі 168081352,07 грн., що становить 99,9 відсотка до уточненого плану на рік (уточнений план – 168250162,08 грн.), в тому числі по загальному фонду – 163458941,97 грн., або 99,81 відсотка (уточнений план – 163762787,68 грн.), по спеціальному фонду – 4622410,10 грн., або 103,01 відсотка (уточнений план – 4487374,40 грн.).

Видаткова частина бюджету Мамаївської ОТГ за 2022 рік виконана в сумі 165821000,87 грн., що становить 95,76 відсотків до уточненого плану на рік (план – 173170670,08 грн.), в тому числі по загальному фонду – 151689831,45 грн., або 96,81 відсотків до уточненого плану на рік (156693212,68 грн.), по спеціальному фонду – 14131169,42 грн., або 85,76 відсотка до уточненого плану на рік (16477457,40 грн.).

Відхилення планових показників видаткової та дохідної частини загального фонду сільського бюджету в сумі -7069575,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів сільського бюджету в сумі 3473640,00 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі -10543215,00 грн., спеціального фонду в сумі 11990083,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів сільського бюджету в сумі 1446868,00 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі 10543215,00 грн.

Проаналізувавши інформацію викладену в розділі 2, можемо зазначити, що основою для наповнення місцевого бюджету грають такі інструменти як офіційні трансферти та податкові надходження. Менш значну роль відіграють надходження до спеціального фонду та неподаткові надходження.

Сума офіційних трансфертів до місцевого бюджету у вигляді різного роду субвенцій та дотацій у 2021 році була найбільша у трьохрічному періоді і дорівнювала 97 619 109,86 грн, що на 5 323 572,18 більше ніж у 2022 році та на 54 922 826,59 грн., ніж у 2020 році.

У порівняльному періоді, ми бачимо, що податкових надходжень було найбільше у 2022 році – 69 578 118,70 грн., на 4 130 196,16 грн., більше ніж за 2021 рік, та на 34 777 112,33 грн., більше ніж у 2020 році.

Якщо аналізувати структуру основних податкових надходжень Мамаївської сільської ради за 2020-2022 роки, то ми спостерігаємо, що найбільшу питому вагу у надходженнях до загального фонду у 2021 році складає податок на доходи з фізичних осіб – 49%, який поступив до сільського бюджету в сумі 32 761 463,57

грн., що на 201 463,57 грн. більше планових показників, або 100,62 %, та на 16 139 694,99 грн. більше минулорічних надходжень. Цей показник у 2022 році становив – 52,2 %, який становив в сумі 37142636,07 грн., що на 1712786,07 грн. більше планових показників, або 104,83 %, та на 4381172,50 грн. більше надходжень у 2021 році.

Основними для бюджету Мамаївської громади у досліджуваному періоді стали надходження до загального фонду зі сплати єдиного податку та плати за майно, які в середньому займали 15-20% питомої ваги від усіх податкових надходжень.

Щодо видаткової частини, ми можемо спостерігати, що протягом звітнього трьохрічного періоду, найбільшу питому вагу мають статті, що стосуються забезпечення освітнього процесу в громаді і становлять близько 65% щороку від загальної кількості видатків з місцевого бюджету.

Говорячи про фактори та чинники, які впливають на виконання бюджету, можна виділити наступні категорії: економічні умови, податкова політика, субсидії та дотації, обсяг місцевих інвестицій, витрати на соціальні програми, демографічні зміни, фінансовий менеджмент, законодавчі зміни, форс-мажори.

Розглянувши дохідну та видаткову частину місцевого бюджету Мамаївської сільської ради в динаміці за трьохрічний період з 2020 по 2022 рік, можна дійти до висновку, що кожен окремий чинник має свій вплив на місцевий бюджет, все залежить від особливостей громади та умов діяльності держави загалом.

Однозначно можна сказати, що всі вищезазначені фактори взаємодіють між собою та впливають на формування місцевого бюджету. А якщо, керівництво органів місцевої влади буде раціонально та правильно використовувати їх в процесі управління місцевим бюджетом, це дасть вагомий поштовх для розвитку територіальної громади в цілому та покращить життя і добробут мешканців населених пунктів.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

3.1. Місцеві бюджети в умовах воєнного стану

У зв'язку із військовою агресією російської федерації на територію держави України Законом України №2102-IX від 24 лютого 2022 року був затверджений Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні".

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного часу» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Із введенням на території України воєнного стану органам місцевого самоврядування довелося здійснювати свою діяльність в нових «воєнних» реаліях. І в залежності від географічного розташування територіальної громади ці виклики були різні, для когось, це страшне життя в тимчасовій окупації, для когось це пряма лінія бойових зіткнень, а для переважної більшості територіальних громад із західного регіону України, це були виклики пов'язані із масовою міграцією населення.

У період дії воєнного стану окремі повноваження щодо розпорядження коштами місцевих бюджетів на території, де не ведуться бойові дії та не утворено

військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), надано головам відповідних територіальних громад.

За таких умов сільський, селищний, міський голова виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану (пункт 1 ч. 5 статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

У разі наявності фактів порушення Конституції чи законів України головою відповідної територіальної громади під час реалізації цих повноважень начальник обласної військової адміністрації за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України порушує перед Президентом України питання про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) (ч. 6 статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

На територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації. Таке рішення приймає Президент України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування (ч. 1, 2 статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Указом Президента України «Про утворення військових адміністрацій» №68/2022 від 24 лютого 2022 року на території України утворено 24 обласних військових адміністрацій та Київську міську військову адміністрацію. Військові адміністрації утворено у всіх районах і окремих населених пунктах.

Згідно з ч. 8 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військові адміністрації населених пунктів, районні, обласні військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування.

На законодавчому рівні постійно вносяться ряд змін, які стосуються діяльності органів місцевої влади та зокрема, питання використання та наповнення місцевого бюджету.

Основні зміни були наступні:

Внесення змін до місцевого бюджету приймається виконавчими комітетами відповідних місцевих рад за поданням місцевих фінансових органів без ухвалення відповідного рішення місцевою радою.

Виконавчі комітети відповідних місцевих рад можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевого бюджету державному бюджету з метою відсічі збройної агресії російської федерації проти України.

Передача коштів між місцевими бюджетами можлива без укладання договору.

Перевірки Державною аудиторською службою щодо виконання місцевих бюджетів не проводяться, а розпочаті перевірки зупиняються (Постанова КМУ від 11 березня 2022 р. № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану»).

Виділення коштів з резервного фонду бюджету здійснюється за рішенням місцевої державної адміністрації, військової адміністрації, виконавчого органу відповідної ради (Тимчасовий порядок виділення та використання коштів з резервного фонду бюджету в умовах воєнного стану затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 р. № 175).

Скасована заборона здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти.

Фінансування добровольчих формувань тероборони. Для відображення видатків на реалізацію програм і заходів з організації та діяльності територіальної оборони введено код 8240 «Заходи та роботи з територіальної оборони».

З метою здійснення видатків з місцевих бюджетів для підтримки внутрішньопереміщених осіб законодавчо доповнено статтю видатків №3230

вони пов'язані з наданням підтримки внутрішньопереміщеним та/або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні.

Була запроваджена компенсація місцевим бюджетам на оплату комунальних послуг, спожитих у будівлях комунальної власності, у яких розміщено тимчасово переміщених осіб на безоплатній основі.

Відповідно до постанови КМУ від 9 червня 2021 року №590, яка визначає механізм виконання в особливому режимі повноважень Казначейством та органами Казначейства, пов'язаних із здійсненням казначейського обслуговування бюджетних коштів в умовах воєнного стану в Україні, оскільки у вказаному періоді не застосовуються вимоги статті 55 Бюджетного кодексу України щодо проведення захищених видатків бюджету (абз. 12 п.п. 1 п. 22 розд. VI «Прикінцеві та перехідні положення» БКУ). Тож у п. 19 Порядку затвердженого Постановою КМУ №590 встановлено три черги здійснення органами Казначейства платежів, можливість виконання яких у повному обсязі залежить від ресурсної забезпеченості єдиного казначейського рахунка. Лівову частину платежів розпорядників та одержувачів коштів місцевих бюджетів віднесено до другої черги платежів.

Керівникам органів місцевого самоврядування до припинення чи скасування воєнного стану в Україні в межах фонду заробітної плати, дозволено самостійно визначати розмір оплати часу простою працівників, але не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові тарифного розряду рекомендовано застосовувати постанову КМУ від 07.03.2022 № 221.

Для суб'єктів господарювання були введені додаткові переваги для підтримки та стимуляції їх діяльності під час дії воєнного часу, наприклад для Фізичних осіб – підприємців – платників єдиного податку першої та другої групи, була можливість не сплачувати єдиний податок. А для ФОП 3-ї групи сплачувати єдиний податок розмір 2% від суми прибутку. Пізніше були внесені зміни до законодавства, якими були скасовані дані переваги. Щодо місцевих бюджетів, варто зазначити, що у зв'язку із вищезазначеними змінами, надходження до місцевого бюджету скоротилися, що також мало вплив на виконання дохідної

частини. Загалом Кабінету Міністрів України надано право визначати особливості нарахування та сплати єдиного податку.

ФОП другої та третьої груп платників єдиного податку, а також юридичні особи, які належать до третьої групи платників єдиного податку, мають право за власним рішенням не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України.

Тимчасово на період дії правового режиму воєнного стану, а також протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану штрафні санкції та пеня щодо сплати ЄСВ не застосовуються.

На період дії правового режиму воєнного чи надзвичайного стану не поширюється дія регуляторного законодавства на встановлення місцевих податків та/або зборів та податкових пільг зі сплати місцевих податків та/або зборів.

Договори, укладені у період дії воєнного стану сільським, селищним, міським головою з питань, визначених частинами третьою і четвертою статті 9 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», не потребують затвердження відповідною сільською, селищною, міською радою.

Горизонтальне вирівнювання для бюджетів місцевого самоврядування здійснено на основі очікуваних надходжень ПДФО у 2022 році.

Удосконалюється механізм визначення ліміту загального обсягу місцевого та гарантованого боргу.

Спрощуються норми щодо акцизу з пального.

Виключено із видатків місцевих бюджетів видатки на фахову передвищу освіту на умовах державного замовлення.

Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану або для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації надано повноваження щодо визначення особливостей передачі коштів на здійснення окремих видатків місцевих бюджетів від однієї до іншої місцевої ради у вигляді міжбюджетного трансферту до відповідного місцевого бюджету.

Для однозначного тлумачення положень та для забезпечення єдиної практики застосування норм бюджетного законодавства уточнено норму щодо здійснення

військовими адміністраціями функції органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів, місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій у частині бюджетних повноважень.

Варто зазначити, що основним джерелом надходжень до місцевого бюджету є податок з доходів фізичних осіб, який відповідно до чинного законодавства надходить в розмірі 64%, у 2023 році продовжено норму щодо зарахування збільшеного нормативу ПДФО до бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад на рівні 64% за рахунок зменшення нормативу зарахування ПДФО до державного бюджету (21%).

Із початком військової агресії, важливим чинником наповнення місцевого бюджету став податок з доходів фізичних осіб, а саме військовослужбовців. А він, як відомо надходить до місцевого бюджету за місцем реєстрації суб'єкта господарювання – платника податку. Відповідно, ті територіальні громади, на територіях яких зареєстровані військові частини, підрозділи, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки отримували досить значні кошти у вигляді ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців, зарплата, яких встановлена на високому рівні.

Законодавчо не врегульовано та не існує обмежень на які видатки мають право виділяти кошти органи місцевої влади отримані саме від надходжень «військового ПДФО», тому в Україні територіальні громади по-різному витрачали дані кошти, одні вирішували передати їх для забезпечення територіальних військових формувань, а інші на вирішення проблем місцевого характеру – проведення благоустрою території та ін.

З вересня 2023 року Кабінетом Міністрів України було запропоновано направити податок з доходів фізичних осіб військових на потреби армії, а саме, щоб він зараховувався в розмірі 100% до державного бюджету.

Варто зазначити, що відповідно до законодавства України, доходи військовослужбовців підлягають оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб (ПДФО), і відповідні суми податку утримуються з їхніх заробітних плат. Однак, сума утриманого ПДФО одразу компенсується військовослужбовцям

назад за рахунок коштів з державного бюджету. Це означає, що, на практиці, у військовослужбовців не зменшуються нарахування через сплату податку. Тобто вони отримують своє грошове забезпечення у повному обсязі. Даний механізм описаний в ряді статей Податкового кодексу України.

08 листопада 2023 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до розділу VI Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» № 3428-IX, яким вносяться зміни до Бюджетного кодексу, відповідно до яких передбачено з 1 жовтня по 31 грудня 2023 року «військовий» ПДФО спрямовується до державного бюджету в пропорції 50% на 50%: Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації на дрони (13 млрд грн) і Міноборони на закупівлю артилерійських систем.

А з 1 січня і до 31 грудня року, в якому припинено чи скасовано воєнний стан, «військовий» ПДФО розподіляється в таких пропорціях:

- 45% для виробництва та закупівлі спецтехніки і обладнання (безпілотники, морські дрони) - Адміністрації Держспецзв'язку;

- 45% Мінстратегпрому для виконання програм реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, впровадження нових технологій та для виготовлення продукції оборонного призначення;

- 10% розпорядникам сектору безпеки і оборони для автоматичного розподілу між військовими частинами пропорційно відповідно до сплаченого ПДФО.

Таким чином, до місцевих бюджетів територіальних громад із 1-го жовтня 2023 року не буде зараховуватись податок з фізичних осіб – військовослужбовців.

Також відповідно до затвердженого Державного бюджету України на 2024 рік закріплено права муніципалітетів спрямовувати вільні залишки місцевих бюджетів 2023 року, за рішенням місцевих рад, на захищені видатки (оплату праці, медикаменти, продукти харчування, комунальні послуги, обслуговування

боргу), заходи тероборони, підтримку сил безпеки і оборони, захисні споруди цивільного захисту, укриття та ін.

Щодо міжбюджетних трансфертів на 2024 рік передбачено такі показники:

- збережено базову дотацію, для 1014 бюджетів громад це 18,8 млрд гривень;
- скасовано реверсну дотацію, в результаті чого для 235 тегромрад збережено 12,4 млрд гривень;
- 158,8 млрд гривень на Програму медичних гарантій обслуговування населення;
- 103,2 млрд гривень освітньої субвенції, з них 87,5 млрд гривень розподілено між бюджетами 1425 громад;
- 44,8 млрд гривень Резервного фонду;
- 33,4 млрд гривень додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією рф. 39% такої дотації, тобто 13,1 млрд гривень дотації розподілено між місцевими бюджетами, а саме: 9,7 млрд гривень між 418 бюджетами громад та 3,4 млрд гривень – між 6 обласними бюджетами Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Харківської, Херсонської областей;
- 4,5 млрд гривень субвенції на проекти в рамках Програми з відновлення України;
- 5,7 млрд гривень субвенцій на забезпечення житлом учасників бойових дій;
- 3,8 млрд гривень нової субвенції на забезпечення інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя;
- 3,4 млрд гривень додаткових дотації місцевим бюджетам, а саме на здійснення переданих з державного бюджетів видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я, утримання соціальної інфраструктури, компенсування втрат доходів місцевих бюджетів від податкових пільг у галузі космічної діяльності та літакобудування;
- 2,5 млрд гривень субвенції на облаштування безпечних умов в школах;

- 2,3 млрд гривень субвенції на проекти в рамках Надзвичайної кредитної програми для відновлення України;
- 1,7 млрд гривень субвенції на підтримку окремих закладів охорони здоров'я;
- 1,5 млрд гривень субвенції на програму «Нова українська школа»;
- 1,5 млрд гривень субвенції на придбання обладнання, модернізацію їдалень (харчоблоків);
- 1,0 млрд гривень субвенції на облаштування безпечних умов у закладах охорони здоров'я;
- 1,0 млрд гривень субвенції на придбання шкільних автобусів;
- 575,3 млн гривень субвенції на забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа;
- 500,0 млн гривень субвенції на створення навчально-практичних центрів сучасної професійної (професійно-технічної) освіти;
- 304,6 млн гривень субвенції для підтримки осіб з особливими освітніми потребами;
- 248,4 млн гривень нової субвенції на реалізацію проєкту «Ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей (НОРЕ)»;
- 200,2 млн гривень субвенції на створення служб з підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства;
- 54,0 млн гривень субвенції на реалізацію проєкту «Активні парки – локації здорової України»;
- 37,2 млн гривень субвенції на проєкт "Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей»;
- 20,0 млн гривень субвенції на компенсацію ризику населенню у зоні спостереження.

Отже, як ми бачимо, із запровадженням на території України воєнного стану законодавчі зміни мають постійний характер та впливають на місцеві бюджети. Також є ряд інших впливів в умовах яких мають діяти місцеві органи влади, такі як: велика, як легальна, так і нелегальна міграція населення громади, скорочення

бізнесу, значна кількість мобілізованих громадян, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, допомога сім'ям, родичі яких загинули в зоні виконання бойових дій, та багато інших, що певною мірою впливає на дохідну та видаткову частину місцевого бюджету територіальної громади.

3.2 Оптимізація місцевих податків у територіальних громадах

Оптимізація місцевих податків у територіальних громадах є важливою частиною фінансового управління та розвитку на місцевому рівні.

Адже успішне виконання функцій та завдань, покладених на органи місцевого самоврядування, неможливе без належного фінансового забезпечення.

Основним джерелом надходжень місцевих бюджетів мають стати власні доходи, у тому числі місцеві податки і збори. Тому підвищення ролі саме місцевих податків та зборів і збільшення їх частки у складі доходів є головним напрямком зміцнення місцевих бюджетів та розширення фінансової автономії відповідних територій. З огляду на це, місцеві органи влади мають забезпечити підвищення ефективності бюджетно-податкового планування та сприяти виявленню резервів зростання податкового потенціалу. Реалізація цих завдань можлива насамперед через обґрунтоване і зважене встановлення місцевих податків і зборів на території відповідної територіальної громади. Особливістю податкової системи в Україні загалом та систем місцевого оподаткування, зокрема, є її мінливість, що передусім обумовлена нестабільністю податкового законодавства тим більше під час дії воєнного стану на території України. Тож при встановленні податків та зборів на місцевому рівні органи влади мають враховувати цю специфічну рису і реалізувати принцип максимальної мобільності та гнучкості.

Право встановлювати місцеві податки та збори закріплено ст. 143 Конституції України за органами місцевого самоврядування. Так, відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 26 Закону про місцеве самоврядування ці питання вирішуються виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради.

Конкретний перелік податків та зборів, які входять до складу доходів місцевих бюджетів визначено у Бюджетному кодексі України.

Весь спектр відносин, що виникають у сфері справляння податків і зборів, регламентовано Податковим кодексом України. Тобто будь-які питання щодо оподаткування регулюються цим Кодексом і не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України. Виняток становлять лише закони, які містять положення виключно щодо внесення змін до ПКУ та/або положення, які встановлюють відповідальність за порушення норм податкового законодавства.

До місцевих податків належать – єдиний податок та податок на майно, який включає в себе податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, плату за землю, транспортний податок. До місцевих зборів – збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

Місцеві ради обов'язково встановлюють єдиний податок і податок на майно (у частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі) (п. 10.21 ст. 10 ПКУ).

Місцеві ради встановлюють податок на майно (у частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) і збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір та земельний податок за лісові землі (п. 10.3 ст. 10 ПКУ).

Місцеві ради, ухвалюючи рішення про встановлення місцевих податків і зборів, обов'язково мають визначити:

- об'єкт оподаткування,
- платника податків і зборів,
- розмір ставки,
- податковий період, строк і порядок сплати податку й подання звітності.

Рішення про встановлення місцевих податків і зборів мають бути офіційно оприлюднені до 15 липня року, що передує бюджетному періоду, у якому планують застосування визначених місцевих податків і зборів (пп. 12.3.4 п. 12.3 ст. 12 ПКУ). Копію такого рішення або рішення про внесення змін упродовж десяти днів потрібно надіслати в електронному вигляді до відповідного

контролюючого органу, у якому перебувають на обліку платники місцевих податків і зборів. У разі неприйняття місцевою радою рішення про встановлення відповідних місцевих податків і зборів справляння таких податків до ухвалення рішення про їх встановлення відбуватиметься за їхніми мінімальними ставками, а плата за землю — за ставкою, яка діяла до 31 грудня попереднього звітного періоду.

Місцеві ради можуть передбачати податкові пільги та порядок їх застосування відповідно до вимог податкового законодавства (п. 7.2 ст. 7 ПКУ). Водночас місцевим радам заборонено встановлювати індивідуальні пільгові ставки за місцевими податками та зборами для окремих суб'єктів господарювання і фізичних осіб або звільняти їх від сплати таких податків і зборів. Загальний порядок установа пільг зі сплати місцевих податків визначено ПКУ: щодо земельного податку — ст. 284; щодо податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, — п. 266.4 ст. 266.

Місцеві податки та збори, а також установлені податкові пільги не можна змінювати протягом бюджетного року (пп. 4.1.9 п. 4.1 ст. 4 ПКУ). Органи місцевого самоврядування зобов'язані до 25 грудня подати до відповідних контролюючих органів (за місцезнаходженням об'єкта оподаткування) рішення щодо ставок таких податків і наданих пільг із їх сплати юридичним та/або фізичним особам за формою, установлену КМУ.

Саме щодо місцевих податків місцеві органи влади мають певні можливості в регулюванні податкового навантаження на бізнес. Розглядаючи можливості місцевої ради щодо запровадження податкового стимулювання, потрібно також враховувати, що загалом місцеві податки та збори займають незначну частку в загальному податковому навантаженні на бізнес, тоді як більша частка тут належить загальнодержавним податкам і зборам. Тому місцеве податкове стимулювання навряд чи може бути визначальним чинником для залучення інвестицій або стимулювання відкриття нових підприємств на території громади. Воно переважно може сприяти зміцненню позицій суб'єктів господарювання, що вже працюють, розширенню пропозиції товарів і послуг, яких бракує в громаді,

інтенсифікації розвитку малого підприємництва, а також його можна використовувати для досягнення ширших цілей розвитку (наприклад, сприяння підприємницькій ініціативі учасників бойових дій, внутрішньо переміщених осіб, жінок, молоді, людей з інвалідністю тощо).

Можемо розглянути основні варіанти податкових стимулів за видами податків.

Єдиний податок – установлення ставок податку, нижчих за максимальний розмір, визначений ПКУ, для I та II груп платників єдиного податку, які провадять певні види господарської діяльності (наприклад, ремонт інших побутових виробів і предметів особистого вжитку, інший пасажирський наземний транспорт, надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб з інвалідністю тощо).

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки – установлення для об'єктів житлової та нежитлової нерухомості ставок податку, нижчих від граничного рівня, визначеного ПКУ, чи встановлення диференційованих ставок податку для об'єктів нежитлової нерухомості, залежно від місця розташування (зональності).

Земельний податок – вилучення з об'єкта оподаткування певних категорій земельних ділянок (наприклад, сільськогосподарських угідь, що перебувають у тимчасовій консервації або в стадії сільськогосподарського освоєння; земельних ділянок сортовипробувальних станцій і сортодільниць; земель дорожнього господарства; земельних ділянок сільськогосподарських підприємств і фермерських (селянських) господарств, зайнятих молодими садами, ягідниками та виноградниками до вступу їх у пору плодоношення тощо), чи установлення нижчих ставок податку на земельні ділянки, на яких розташовані певні об'єкти (наприклад, залізничного транспорту; виробничі, культурно-побутові, господарські та інші будівлі та споруди лісового господарства тощо).

Збір за місця для паркування транспортних засобів – установлення диференційованих ставок збору для кожної окремої земельної ділянки з урахуванням місця розташування, кількості місць для паркування.

Щодо інших місцевих податків і зборів територіальні громади обмежені в можливостях його запроваджувати. Так, місцеві громади зазвичай установлюють ставки туристичного збору в максимальному розмірі, визначеному ПКУ (1% до бази справляння збору). Щодо транспортного податку органи місцевої влади не мають повноважень установлювати податкове стимулювання, зокрема у вигляді звільнення від сплати податку чи зниження податкової ставки.

Загалом, оптимізація місцевих податків потребує комплексного підходу, який передчає, що попередньо органи місцевого самоврядування мають оцінити умови ведення підприємницької діяльності в громаді, виявити, чи немає інших, крім податкового навантаження, перешкод (наприклад, з'ясувати рівень сприятливості регуляторного середовища, якості надання адміністративних послуг, доступності використання комунального майна тощо). Якщо таких перешкод немає, доцільно розглянути запровадження податкового стимулювання.

Ухвалюючи рішення про запровадження податкового стимулювання, варто провести ретельну оцінку потенційного впливу на доходи місцевого бюджету та спланувати заходи для збалансування втрат і вигід, тимчасового заміщення одних надходжень іншими або відповідного скорочення видатків. Адже, якщо місцева рада вирішили і пішла на такі кроки, вона повинна розуміти, що в певний період часу буде недотримувати певні суми коштів, проте в майбутньому, це принесе значні доходи у бюджет у вигляді інших податкових надходжень, як наприклад від сплати ПДФО за створені нові робочі місця.

Також доцільно буде розробити й використовувати чіткі критерії надання суб'єктам господарювання податкового стимулювання. Такі критерії мають обмежити коло претендентів лише тими компаніями, які прозоро провадять господарську діяльність та взаємодіють із місцевими радами з метою розвитку територіальної громади (зокрема, щодо створення нових робочих місць, екологічності виробництва, використання місцевих ресурсів тощо).

Важливо залучати громадськість до процесу прийняття рішень щодо оподаткування, розглянути їхні думки та обговорити для покращення легітимності податкових рішень.

Одним із головних критеріїв надання податкового стимулювання доцільно визначити приналежність компаній до передових галузей (сфер) економіки, що посилюють конкурентні переваги території, стимулюють інновації, підвищують продуктивність праці, гарантують ринкову заробітну плату. А також сформуванню систему оцінки результативності використання податкового стимулювання, яка має містити показники економічної, соціальної та фіскальної ефективності (загальну суму інвестицій, динаміку обсягів виробництва, кількість робочих місць, середню заробітну плату, релевантні податкові надходження до бюджету тощо). Результати такої оцінки використовувати для перегляду податкового стимулювання, демонстрації громаді їхньої доцільності.

Доцільно на офіційному вебсайті громади та в місцевих ЗМІ щорічно оприлюднювати інформацію про обсяг наданого податкового стимулювання; перелік суб'єктів господарювання, які скористалися даною перевагою (або яким було надано податкові пільги); результати в рамках місцевого економічного розвитку, досягнуті завдяки наданим стимулам.

Загальна мета оптимізації місцевих податків полягає у забезпеченні стабільних та ефективних фінансів громади, сприянні її розвитку та створенню привабливого середовища для бізнесу та мешканців.

Система місцевого оподаткування повинна не лише забезпечувати потреби місцевих бюджетів у надходженні коштів, а й враховувати рівень платоспроможності потенційних платників податків та зборів. Відтак, при встановленні розміру ставок місцевих податків і зборів, а також при запровадженні пільгових умов їх справляння слід одночасно враховувати обидва аспекти у їх зв'язку та комплексно підходити до проведення оптимізації.

3.3. Напрями та методи розвитку місцевого бюджету

Місцевий бюджет це основа та опора органів місцевої влади. Тому головним завданням для них є його наповнення та раціональне використання фінансів з метою виконання всіх повноважень, як власних так і делегованих відповідно до

чинного законодавства України. Звичайно органи місцевого самоврядування ставлять собі за мету розвивати територіальну громаду та покращувати економічний потенціал всіма можливими шляхами.

Місцевий економічний розвиток має стати ключовою діяльністю для громади, а пріоритетними завданнями сьогодення для органів управління мають бути максимальна ефективність в управлінні ресурсним потенціалом відповідних територій (зокрема включення людського капіталу, фінансово-інвестиційного ресурсу, незадіяних земель в економічну діяльність), сприяння функціонуванню місцевого і релокованого бізнесу, створенню робочих місць, формування передумов для зростання надходжень до місцевих бюджетів.

Місцевий економічний розвиток — це процес взаємодії та синергії дій органу місцевого самоврядування, бізнес-спільноти, інституцій громадянського суспільства та інституційних партнерів, активних мешканців громади з метою сталого соціально-економічного розвитку громади та підвищення якості життя її мешканців.

Сучасні умови війни зумовили присутність нових учасників процесу місцевого економічного розвитку в громадах – внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та релокованого бізнесу, а також формування нових типів взаємодії та комунікаційних мереж. Більше того, зростання ролі безпекового фактора спричинило зміну інтересів стейкхолдерів місцевого економічного розвитку.

Важливим документом для громади може стати Програма місцевого економічного розвитку. Така Програма повинна включати набір конкретних проектів на середньострокову перспективу (2-4 роки), реалізація яких дозволить досягти цілей економічного розвитку громади, визначених у Стратегії розвитку громади. Програму повинна розробляти та впроваджувати робоча група з місцевого економічного розвитку громади, яка включає представників зацікавлених сторін. Дана програма має затверджуватись за рішенням місцевої ради. На етапі формування програми місцевого економічного розвитку громади відбувається підбір інструментів різних типів. Практична реалізація обраних інструментів дозволяє створити умови для розвитку місцевої економіки – сприяти

створенню робочих місць, нового бізнесу, реалізації підприємницьких ініціатив мешканців та ВПО, зміцненню чи розширенню наявних підприємств, створенню нових можливостей для підприємців, а також поліпшенню якості життя мешканців громади.

Розвиток місцевого бюджету є важливим завданням для забезпечення стабільності та розвитку територій. На мою думку, існує кілька напрямів та методів, які можуть сприяти ефективному управлінню та збільшенню доходів місцевого бюджету:

1. Ефективне управління фінансами:

- Бюджетне планування і контроль: ретельне планування доходів і витрат, а також система контролю за виконанням бюджету.
- Фінансовий моніторинг: аналіз та моніторинг фінансових потоків для вчасного виявлення проблем та ефективного управління ресурсами.

2. Розвиток місцевої економіки:

- Підтримка бізнесу: створення сприятливих умов для розвитку місцевого бізнесу, включаючи надання пільг для підприємств.
- Інфраструктурні проекти: розвиток інфраструктури для повертання інвестицій та створення нових робочих місць.

3. Податкова політика:

- Оптимізація податків: аналіз та оптимізація податкової системи для повертання інвестицій та збільшення податкових надходжень.
- Податкові пільги: надання пільг для підприємств та громадян, що може стимулювати економічну активність.

4. Залучення інвестицій:

- Привертання інвесторів: розробка та реалізація програм та проектів для повертання інвестицій в місцевий розвиток.
- Партнерство з приватним сектором: співпраця з приватним сектором для спільного вирішення економічних завдань.

5. Сприяння розвитку людського капіталу:

- Освіта та навчання: інвестування у систему освіти та навчання для підвищення рівня кваліфікації робочої сили.
- Збільшення зайнятості: реалізація програм для стимулювання зайнятості та підтримки безробітних.

6. Розвиток туризму:

- Продаж місцевих ресурсів та покращення іміджу громади: активне просування та продаж місцевих туристичних можливостей.
- Інфраструктура для туризму: розвиток туристичної інфраструктури для забезпечення комфортного перебування відвідувачів.

Ефективне управління місцевими фінансами є основним завданням для керівництва органів місцевого самоврядування. Багато чого залежить від депутатського складу та виконавчого комітету територіальної громади присутні люди із великим професійним досвідом у різних сферах діяльності, це позитивно вплине на раціональне бюджетне планування та виконання бюджету.

Важливо щоб територіальна громада могла постійно розвиватись і вкладала місцеві кошти у певну сферу діяльності, яка в майбутньому забезпечить дохід до бюджету. Наприклад, закупити обладнання для виготовлення національних та закордонних паспортів України, цим самим громада окупить вартість обладнання та навіть оплату праці фахівця і далі почне заробляти на даних послугах. Також це позитивно вплине на мешканців громади, яким не потрібно буде кудись їхати в обласний чи районний центр щоб отримати паспорт, цю послугу можна буде отримати в межах своєї громади.

Фінансовий моніторинг заключається у аналізі дохідної частини бюджету, податкових надходжень від різних суб'єктів господарювання. Вчасна реакція на появу боргових зобов'язань суб'єктів господарювання перед місцевою радою. Доцільно буде звернутись в судові органи влади з метою розірвання таких договорів оренди та виставлення певного комунального майна чи земельних ділянок на електронні аукціони з метою їх здачі в оренду, як правило вже за

вищою орендною ціною, що, у свою чергу, принесе більший прибуток до місцевого бюджету.

Щодо розвитку місцевої економіки можна класифікувати інструменти місцевого економічного розвитку:

За типом бізнесової діяльності: □

- Підтримка діючого бізнесу — інструменти, що допомагають покращувати якість робочих місць і підвищувати інноваційність бізнесу. □
- Сприяння розвитку підприємництва — інструменти, що створюють сприятливі умови для започаткування нового бізнесу, збільшення кількості підприємців і компаній. □
- Залучення нового бізнесу та інвестицій — інструменти, що створюють сприятливі економічні та інфраструктурні умови для залучення нового бізнесу на територію та інвестицій для компаній.

За чинниками ведення бізнесу: □

- Розвиток людського капіталу — інструменти, націлені на підвищення рівня компетентності працівників, розвиток їхніх навичок і зменшення міграції робочої сили. □
- Привабливість території — інструменти для підвищення якості інфраструктури та громадських просторів, а також збереження довкілля. □
- Доступ до фінансування — інструменти, що полегшують доступ діючого бізнесу до фінансових ресурсів, наявних на ринку.

Для підтримки бізнесу актуальним можуть бути простори для торгівлі — організоване місце на території громади, де підприємці можуть продавати свою продукцію, поєднане з інфраструктурою для проведення публічних заходів. Публічні простори з елементами торгівлі — доступний і відкритий для всіх простір, який зазвичай використовується для проведення дозвілля мешканців (площі, парки, сквери, території біля міських водойм) із невеликою кількістю облаштованих торговельних яток і/або виділених місць для виїзної торгівлі; □ простори для святкових ярмарків — об'єкти тимчасової торгівлі в публічних просторах під час проведення фестивалів і культурних подій, виконані

з дотриманням візуального стилю; фермерські ринки — облаштований простір на території громади, де місцеві фермери та виробники продають сільськогосподарську продукцію.

Дієвим інструментом залучення коштів до місцевого бюджету є гранти для бізнесу — фінансовий механізм для отримання безповоротної фінансової допомоги для започаткування бізнесу чи реалізації проєктів його розвитку відповідно до вимог і пріоритетів грантодавця.

Типовими проєктами надання грантів підприємцям-початківцям для започаткування власного бізнесу та ваучерна підтримка — безповоротно фінансова допомога на розробку та впровадження рішень для розвитку бізнесу відповідно до прийнятих місцевих програм.

Цікавим для підтримки бізнесу є такий інструмент, як - простори спільного користування — офісні чи виробничі простори, в яких одночасно або по чергово можуть працювати декілька підприємців.

Типовими проєктами просторів є:

- коворкінги — обладнаний колективний офісний простір, де підприємці можуть орендувати місце для роботи;
- комунальні/комерційні кухні чи майстерні — виробничі приміщення, в яких підприємці можуть орендувати час використання обладнання та приміщення для виготовлення власної продукції;
- бізнес-інкубатори — офісний і/або виробничий простір, що надається підприємцям початківцям на пільгових умовах на певний період разом з експертною підтримкою, наприклад менторською (успішні підприємці чи експерти, які допомагають підприємцям розвинути з етапу створення ідеї до етапу виходу на ринок).

Також важливими є місцеві установи підтримки бізнесу, які створені для сприяння розвитку підприємництва на певній території. Можливі проєкти:

- АМЕР (Агенції місцевого економічного розвитку) — міжсекторні установи, які поширюють свою діяльність на певну територію та завданням яких є

підготовка й впровадження програм і проєктів відповідно до Стратегії розвитку цієї території; □

- ЦПБ (Центри підтримки бізнесу) — установи, завданням яких є супровід малого й середнього бізнесу для його більш успішного та активного розвитку; □
- бізнес-клуби, клуби підприємців — об'єднання підприємців певної території чи галузі, створені для захисту й просування інтересів своїх членів і/або створення середовища підприємців.

Ще одним інструментом підтримки бізнесу виступають кооперативи це об'єднання фізичних і/або юридичних осіб, які добровільно об'єдналися для ведення спільної діяльності для задоволення своїх потреб на засадах самоуправління. Для стимулювання створення нових кооперативів місцева влада може допомогти сформувати ініціативну групу зі створення, залучити консультантів і провести навчання, допомогти підготувати статут, установчий договір, реєстраційні документи, бізнес-план, сприяти в пошуку приміщення та/або земельних ділянок. Також можлива підтримка діючих кооперативів: місцева влада може виділяти земельні ділянки й приміщення для кооперативів, фінансувати закупівлю обладнання, залучати консультантів і допомагати в підготовці документів для залучення грантів чи отримання кредитів.

Податкове стимулювання чітко регламентується законодавством України. Оптимізація податків на місцевому рівні це досить складне завдання для органів місцевої влади, яке потребує комплексного підходу, який передчає, що попередньо органи місцевого самоврядування мають оцінити умови ведення підприємницької діяльності в громаді, виявити, чи немає інших, крім податкового навантаження, перешкод наприклад, з'ясувати рівень сприятливості регуляторного середовища, якості надання адміністративних послуг, доступності використання комунального майна тощо. Якщо таких перешкод немає, доцільно буде розглянути можливість запровадження податкового стимулювання.

Залучення інвестицій як напрям та метод розвитку місцевого бюджету відіграє дуже значну роль в діяльності місцевих рад та у місцевому економічному

розвитку територій. Адже, кошти залучені з додаткових джерел, таких як гранти, міжнародні проекти, суттєво впливають на розвиток певних сфер діяльності. Тому, що в переважній більшості гранти чи проекти мають своє направлення для розвитку, що стосується наприклад, допомоги соціально незахищеним верствам населення, внутрішньо переміщеним особам, розвиток освітніх та культурних закладів, комунального господарства, а також місцевої інфраструктури. Зазвичай, всі донорські організації орієнтуються на 17 цілей сталого розвитку затверджених Організацією Об'єднаних Націй, які діють у всьому світі. Відповідно до нагальних потреб, громади можуть брати участь у проектах та отримувати кошти від донорських організації спрямовуючи їх на місцевий економічний розвиток.

Важливо зазначити, що на даному етапі розвитку України на шляху до євроінтеграції, після підписання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та отримання статусу кандидата на членство у Європейському Союзі, незважаючи на воєнний стан в Україні та бойові дій, наші органи місцевої влади мають досить багато можливостей для залучення іноземних коштів до своєї територіальної громади. Це великий поштовх для місцевих рад, адже аналізуючи шляхи вступу до ЄС групи балтійських країн, Польщі чи Румунії, можемо сказати, що в переважній більшості, завдяки грантам та проектам від різних міжнародних організацій їм вдавалося покращувати власну інфраструктуру та будувати енергоефективну, комфортну місцеву громаду.

Дану можливість, місцеві ради зобов'язані використовувати, і хто швидше та якісніше підготується той і отримає багато переваг. Місцевим радам необхідно створити відділи чи комунальні установи, які будуть спрямовані на залучення інвестицій та написанням грантових заявок, що у майбутньому принесе величезну користь для розвитку територіальної громади.

Міжнародне міжмуніципальне співробітництво теж має значне значення у розвитку територій, адже співпраця між органами місцевого самоврядування різних країн дає можливість розвиватися, залучати не тільки кошти, а й певну матеріальні цінності, такі як: автомобілі для комунальних підприємства місцевої ради, пожежні автомобілі, інклюзивний транспорт покликаний на забезпечення

перевезення маломобільних груп населення, шкільні автобуси та багато іншого. В результаті чого не потрібно буде витратити кошти із власного місцевого бюджету на дані потреби, а зекономлені кошти можна буде пере направити на інші необхідні потреби.

Партнерство з приватним сектором є важливим методом розвитку місцевого бюджету. Такі інструменти як бюджети участі, місцеві ініціативи, електронні петиції, громадський бюджет та інші дають можливість владі співпрацювати на пряму із жителями громади та вирішувати нагальні проблеми локального характеру, залучаючи при цьому людський ресурс чи фінанси громадян чи бізнесу. В Україні досить поширена практика використання інструментів громадської участі у формуванні та використанні бюджету, що призводить до розвитку певної території та вирішення економічних завдань, а також дає можливість зекономити місцеві фінанси та використати їх на інші додаткові потреби.

Державно-приватне партнерство — система відносин, заснована на довгостроковому договорі співробітництва між державними (наприклад, органом місцевого самоврядування чи центральним органом виконавчої влади) та приватними (наприклад, приватною компанією чи підприємцем) партнерами. Результатом такого співробітництва стає об'єднання ресурсів обох партнерів для створення нових і/або модернізації наявних об'єктів.

Щодо залучення людського ресурсу та покращення людського потенціалу, можливо на базі освітніх закладів проводити різні олімпіади, конкурси, таким чином, викликаючи інтерес в учнів до отримання нових знань, звичайно такі проекти мають мати фінансову підтримку з місцевого бюджету для заохочення бажаючих. Що в майбутньому покращить економічний потенціал громади.

Соціальне підприємство – місцева влада може допомагати з підготовкою реєстраційних документів, виділяти на пільгових умовах приміщення й фінансування на його облаштування та закупівлю обладнання, підтримувати діючі соціальні підприємства надаючи кошти для закупівлі додаткового

обладнання, допомагати з підготовкою документів для залучення грантів чи отримання кредитів, закупувати послуги чи товари в соціальних підприємств.

З метою збільшення зайнятості громадян, місцева рада може прийняти та реалізовувати різного роду місцеві програми для стимулювання зайнятості осіб, молоді та підтримки безробітних, наприклад надаючи їм фінансову допомогу для створення власної справи та ведення підприємницької діяльності.

Розвиток туризму включає в себе продаж місцевих ресурсів та покращення іміджу громади шляхом активного просування та продажу місцевих туристичних можливостей, а також розвиток туристичної інфраструктури для забезпечення комфортного перебування відвідувачів.

Типовими проектами для територіальних громад є: □

- створення туристично-інформаційного центру — установи, що надає відвідувачам громади інформацію про її туристичні можливості;
- проведення фестивалів, концертів — масові святкові події для популяризації досягнень у певній галузі;
- відкриття кемпінгів, територій на відкритому просторі для тимчасового відпочинку та стоянок туристів.

Побудова власного бренду територіальної громади підвищить її імідж як в середині країни, так і на міжнародній арені, що сприятиме більшому відвідуванню людьми привабливих місць територіальної громади, а також, якщо фестивалі мають статус міжнародних – будуть приїздити іноземні туристи. Загалом це дасть можливість збільшити податкові надходження від місцевих податків, а саме туристичного збору.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що місцевий економічний розвиток полягає у розвитку місцевого бюджету, напрями та методи якого є багатогранні. Залежно від різних факторів, таких як: місцезнаходження територіальної громади, професійності органів влади та людських чи природних ресурсів буде залежати які з вищезазначених напрямів будуть переважати, а які ні. Однозначно можна сказати, що всі вищезазначені напрями взаємодіють між собою та впливають на розвиток місцевого бюджету. А ефективна та професійна

управлінська діяльність дасть вагомий поштовх для економічного розвитку територіальної громади в цілому та покращить життя і добробут мешканців.

Висновки до розділу 3

Місцеві ради та й загалом держава у зв'язку із військовою агресією росії на територію України переживають складні часи, з'являються нові виклики та проблеми, які необхідно швидко та ефективно вирішувати, паралельно працювати над розвитком територій та забезпеченням повноважень покладених державною на органи місцевого самоврядування.

У зв'язку із введення воєнного стану на території України, в Україні відбулись значні зміни в законодавстві. З метою оперативного та ефективного прийняття управлінських рішень для забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період воєнного стану Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» № 252 від 11 березня 2022 року.

Згідно з цією постановою виконання та формування місцевих бюджетів здійснюється відповідно до бюджетного законодавства з урахуванням таких особливостей:

1) органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації здійснюють бюджетні повноваження до утворення військових адміністрацій;

2) виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації:

– приймають за поданням місцевих фінансових органів рішення про внесення змін до рішень про місцеві бюджети;

– здійснюють без погодження відповідною комісією місцевої ради передачу бюджетних призначень від одного головного розпорядника бюджетних

коштів до іншого, перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами, включаючи резервний фонд бюджету, додаткові дотації та субвенції, у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) за бюджетною програмою;

- можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевого бюджету державному бюджету для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації та з метою відсічі збройної агресії російської федерації проти України і забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державної незалежності України, її територіальної цілісності;

- затверджують місцеві (цільові) програми (вносять до них зміни);

- приймають рішення (кожна із сторін) про передачу коштів між місцевими бюджетами без укладення договорів;

- здійснюють розподіл та перерозподіл обсягів трансфертів з державного та місцевих бюджетів місцевим бюджетам;

3) місцеві фінансові органи забезпечують складення проектів місцевих бюджетів, які затверджуються рішеннями виконавчих комітетів відповідних місцевих рад чи розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій або військових адміністрацій.

Указом Президента України «Про утворення військових адміністрацій» №68/2022 від 24 лютого 2022 року на території України утворено 24 обласних військових адміністрацій та Київську міську військову адміністрацію. Військові адміністрації утворено у всіх районах і окремих населених пунктах.

Також відбулись значні зміни, що стосуються положень податкового та бюджетного кодексів тож територіальним громадам необхідно було адаптовуватись до нових умов діяльності думаючи про те, як не тільки зберегти економічний потенціал, а й розвинути його.

Затверджений Верховною Радою України бюджет на 2024 рік передбачає, що податок з доходів фізичних осіб, який надходить з грошового забезпечення

військовослужбовців не буде надходити до місцевих бюджетів, а розподіляється між державними установами та в повній мірі надходить до державного бюджету.

Фінанси є найважливішим інструментом соціально-економічного розвитку як міст, сіл, селищ, так і держави в цілому, так як вони забезпечують фінансову незалежність органів місцевого самоврядування, забезпечують формування та існування цих органів, за допомогою них реалізуються завдання державної регіональної політики, стимулюється підприємницька та інвестиційна діяльність, а також завдяки місцевим фінансам вирішуються соціальні, демографічні, економічні та інші проблеми територіальних громад.

Як зазначалось вище, органам місцевої влади необхідно працювати над розвитком місцевого бюджету та залучення інвестиції. Проте, потрібно розуміти, що не кожна громада досконало вивчала та аналізувала всі наявні джерела доходів та можливості їх збільшення у мирні часи. Але від наповнення місцевих бюджетів залежить допомога армії, підтримка населення, ліквідація наслідків вторгнення тощо. Наприклад, зараз держава прийняла ряд програм для підтримки підприємців різних груп. Проте, якісна комунікація з представниками малого та середнього бізнесу може переконати підприємців сплачувати податки в повному обсязі, якщо це не знищує саме підприємство. Крім того, суттєвим ресурсом для підвищення фінансової спроможності можуть бути внутрішньо переміщені особи та залучення суб'єктів господарювання до спільних проектів в громаді.

Також на шляху вступу до Європейського Союзу для територіальних громад з'являються широкі можливості для участі у грантових проектах міжнародних донорських організацій, які покликані фінансово допомогти місцевим радам у різноманітних сферах діяльності. Необхідно ефективно вести управлінську діяльність, зібрати команду професіоналів, які мають досвід у написанні проектів та залученні інвестицій, що позитивно вплине на формування місцевого бюджету та дасть поштовх місцевому економічному розвитку територіальній громаді використовувати всі можливі варіанти залучення іноземних коштів для розвитку власних територій.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Реформа децентралізації є однією з найбільш успішних в Україні, з чим одностайно погоджуються представники влади, міжнародні партнери, експерти та громадяни. Навіть за умов повномасштабної війни органи місцевого самоврядування продемонстрували здатність протидіяти екстраординарним викликам, забезпечуючи функціонування економіки і життєдіяльність населення. Місцеві громади зробили суттєвий внесок у посилення обороноздатності держави, а тому продовження бюджетної децентралізації є важливим пріоритетом соціально-економічного розвитку країни. Реалізація зазначеного має супроводжуватись зміцненням фіскальної стійкості місцевих бюджетів. Саме місцеві податки і збори, на ставки і базу яких мають вплив органи місцевого самоврядування (податок на майно, збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір) є фундаментальною основою забезпечення фінансової спроможності бюджетів територіальних громад. За сучасних умов існує доцільність та необхідність підвищення ефективності адміністрування місцевих податків і зборів.

Місцеві бюджети – це сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства.

Наявність місцевих бюджетів закріплює економічну самостійність місцевих органів самоврядування, активізує господарську діяльність, дає змогу розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, зміцнювати економічний потенціал регіону, виявляти і використовувати резерви фінансових ресурсів. У кінцевому підсумку все це розширює можливості місцевих органів влади у підвищенні рівня добробуту населення.

Надмірна централізація бюджетних ресурсів, недосконалість порядку їх розподілу, незабезпечення місцевих бюджетів в повному обсязі коштами на

проведення, зокрема, видатків розвитку, низька ефективність управління коштами міжбюджетних трансфертів суттєво стримують повноцінне функціонування інституту місцевого самоврядування, не забезпечують надання населенню України якісних послуг і підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів. І тому актуальним є здійснення заходів щодо вдосконалення формування місцевих бюджетів.

Під час реалізації бюджетної політики на місцевому рівні повинні здійснюватись такі кроки в напрямі проведення реформи місцевого самоврядування, як децентралізація управління бюджетними коштами та підвищення рівня самостійності органів місцевого самоврядування з метою виконання таких завдань:

1) запровадження європейських стандартів місцевого самоврядування для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць шляхом досягнення оптимального рівня розподілу ресурсу між державним та місцевими бюджетами для забезпечення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування;

2) зміцнення податкового потенціалу територій шляхом:

– удосконалення системи планування показників бюджету та їх прогнозування на середньострокову перспективу на місцевому рівні;

– підвищення прозорості та ефективності витрачання бюджетних коштів шляхом запровадження нової системи державного управління регіональним розвитком з урахуванням досвіду та відповідно до стандартів регіональної політики європейських держав.

Відповідно до вищезазначеного, слід вказати на те, що місцеві фінанси є найважливішим інструментом соціально-економічного розвитку як міст, сіл, селищ, так і держави в цілому, так як вони забезпечують фінансову незалежність органів місцевого самоврядування, забезпечують формування та існування цих органів, за допомогою них реалізуються завдання державної регіональної політики, стимулюється підприємницька та інвестиційна діяльність, а також

завдяки місцевим фінансам вирішуються соціальні, демографічні, економічні та інші проблеми регіонів.

Здійснивши моніторинг виконання місцевих бюджетів Мамаївської сільської ради за 2020-2022 роки, можна стверджувати, що Бюджет Мамаївської ТГ за 2020 рік по доходах виконано в сумі 81583850,54 грн., що становить 99,46 відсотків до уточненого плану на рік (уточнений план – 82025395 грн.), в тому числі по загальному фонду – 78308787,26 грн., або 99,09 відсотка (уточнений план – 79026756,00 грн.), по спеціальному фонду – 3275063,28 грн., або 109,22 відсотка (уточнений план – 2998639,00 грн.).

Видаткова частина бюджету Мамаївської ОТГ за 2020 рік виконана в сумі 77657698,65 грн., що становить 91,49 відсотків до уточненого плану на рік (план – 84884273,00 грн.), в тому числі по загальному фонду – 69900064,63 грн., або 91,56 відсотків до уточненого плану на рік (76342306,00 грн.), по спеціальному фонду – 7757634,02 грн., або 90,82 відсотка до уточненого плану на рік (8541967,00 грн.).

Відхилення планових показників видаткової та дохідної частини загального фонду місцевих бюджетів району в сумі -2684450,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів бюджетів в сумі 2015608 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі -4700058,00 грн., спеціального фонду в сумі 5543328,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів бюджетів в сумі 843270,00 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі 4700058,00 грн.

Бюджет Мамаївської територіальної громади за 2021 рік по доходах виконано в сумі 169628292,96 грн., що становить 100,5 відсотків до уточненого плану на рік (уточнений план – 168764707,00 грн.), в тому числі по загальному фонду – 164410936,96 грн., або 100,3 відсотка (уточнений план – 163913975,00 грн.), по спеціальному фонду – 5217356,00 грн., або 107,56 відсотка (уточнений план – 4850732,00 грн.).

Видаткова частина бюджету Мамаївської ОТГ за 2021 рік виконана в сумі 176062362,59 грн., що становить 97,5 відсотків до уточненого плану на рік (план –

180576551,10 грн.), в тому числі по загальному фонду – 151413550,41 грн., або 97,6 відсотків до уточненого плану на рік (155140923,00 грн.), по спеціальному фонду – 24648812,18 грн., або 86,44 відсотка до уточненого плану на рік (25435628,10 грн.).

Відхилення планових показників видаткової та дохідної частини загального фонду сільського бюджету в сумі -8 773 052,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів сільського бюджету в сумі 11 121 244,10 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі -19 894 296,10 грн., спеціального фонду в сумі 20 584 896,10 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів сільського бюджету в сумі 690 600,00 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі 19 894 296,10 грн.

Бюджет Мамаївської сільської ради за 2022 рік по доходах виконано в сумі 168081352,07 грн., що становить 99,9 відсотка до уточненого плану на рік (уточнений план – 168250162,08 грн.), в тому числі по загальному фонду – 163458941,97 грн., або 99,81 відсотка (уточнений план – 163762787,68 грн.), по спеціальному фонду – 4622410,10 грн., або 103,01 відсотка (уточнений план – 4487374,40 грн.).

Видаткова частина бюджету Мамаївської ОТГ за 2022 рік виконана в сумі 165821000,87 грн., що становить 95,76 відсотків до уточненого плану на рік (план – 173170670,08 грн.), в тому числі по загальному фонду – 151689831,45 грн., або 96,81 відсотків до уточненого плану на рік (156693212,68 грн.), по спеціальному фонду – 14131169,42 грн., або 85,76 відсотка до уточненого плану на рік (16477457,40 грн.).

Відхилення планових показників видаткової та дохідної частини загального фонду сільського бюджету в сумі -7069575,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів сільського бюджету в сумі 3473640,00 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі -10543215,00 грн., спеціального фонду в сумі

11990083,00 грн. пояснюється фінансуванням за рахунок зміни залишків коштів сільського бюджету в сумі 1446868,00 грн. та коштів, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в сумі 10543215,00 грн.

Основною роллю для наповнення місцевого бюджету грають такі інструменти як офіційні трансферти та податкові надходження. Менш значну роль відіграють надходження до спеціального фонду та неподаткові надходження.

Сума офіційних трансфертів до місцевого бюджету у вигляді різного роду субвенцій та дотацій у 2021 році була найбільша у трьохрічному періоді і дорівнювала 97 619 109,86 грн, що на 5 323 572,18 більше ніж у 2022 році та на 54 922 826,59 грн., ніж у 2020 році.

У порівняльному періоді, ми бачимо, що податкових надходжень було найбільше у 2022 році – 69 578 118,70 грн., на 4 130 196,16 грн., більше ніж за 2021 рік, та на 34 777 112,33 грн., більше ніж у 2020 році.

Якщо аналізувати структуру основних податкових надходжень Мамаївської сільської ради за 2020-2022 роки, то ми спостерігаємо, що найбільшу питому вагу у надходженнях до загального фонду у 2021 році складає податок на доходи з фізичних осіб – 49%, який поступив до сільського бюджету в сумі 32 761 463,57 грн., що на 201 463,57 грн. більше планових показників, або 100,62 %, та на 16 139 694,99 грн. більше минулорічних надходжень. Цей показник у 2022 році становив – 52,2 %, який становив в сумі 37142636,07 грн., що на 1712786,07 грн. більше планових показників, або 104,83 %, та на 4381172,50 грн. більше надходжень у 2021 році.

Основними для бюджету Мамаївської громади у досліджуваному періоді стали надходження до загального фонду зі сплати єдиного податку та плати за майно, які в середньому займали 15-20% питомої ваги від усіх податкових надходжень.

Щодо видаткової частини, ми можемо спостерігати, що протягом звітнього трьохрічного періоду, найбільшу питому вагу мають статті, що стосуються

забезпечення освітнього процесу в громаді і становлять близько 65% щороку від загальної кількості видатків з місцевого бюджету.

Говорячи про фактори та чинники, які впливають на виконання бюджету, можна виділити наступні категорії: економічні умови, податкова політика, субсидії та дотації, обсяг місцевих інвестицій, витрати на соціальні програми, демографічні зміни, фінансовий менеджмент, законодавчі зміни, форс-мажори.

Розглянувши дохідну та видаткову частину місцевого бюджету Мамаївської сільської ради в динаміці за трьохрічний період з 2020 по 2022 рік, можна дійти до висновку, що кожен окремий чинник має свій вплив на місцевий бюджет, все залежить від особливостей громади та умов діяльності держави загалом.

Однозначно можна сказати, що всі вищезазначені фактори взаємодіють між собою та впливають на формування місцевого бюджету. А якщо, керівництво органів місцевої влади буде раціонально та правильно використовувати їх в процесі управління місцевим бюджетом, це дасть вагомий поштовх для розвитку територіальної громади в цілому та покращить життя і добробут мешканців населених пунктів.

Щодо проблемних питань та шляхів удосконалення формування місцевих бюджетів як основи місцевого самоврядування, варто зазначити, що місцеві ради та й загалом держава у зв'язку із військовою агресією росії на територію України переживають складні часи, з'являються нові виклики та проблеми, які необхідно швидко та ефективно вирішувати, паралельно працювати над розвитком територій та забезпеченням повноважень покладених державною на органи місцевого самоврядування.

У зв'язку із введення воєнного стану на території України, в Україні відбулися значні зміни в законодавстві. З метою оперативного та ефективного прийняття управлінських рішень для забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період воєнного стану Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову «Деякі питання

формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» № 252 від 11 березня 2022 року.

Згідно з цією постановою виконання та формування місцевих бюджетів здійснюється відповідно до бюджетного законодавства з урахуванням таких особливостей:

1) органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації здійснюють бюджетні повноваження до утворення військових адміністрацій;

2) виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації:

– приймають за поданням місцевих фінансових органів рішення про внесення змін до рішень про місцеві бюджети;

– можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевого бюджету державному бюджету для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації та з метою відсічі збройної агресії російської федерації проти України і забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державної незалежності України, її територіальної цілісності;

– затверджують місцеві (цільові) програми (вносять до них зміни);

3) місцеві фінансові органи забезпечують складення проектів місцевих бюджетів, які затверджуються рішеннями виконавчих комітетів відповідних місцевих рад чи розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій або військових адміністрацій.

Указом Президента України «Про утворення військових адміністрацій» №68/2022 від 24 лютого 2022 року на території України утворено 24 обласних військових адміністрацій та Київську міську військову адміністрацію. Військові адміністрації утворено у всіх районах і окремих населених пунктах.

Також відбулись значні зміни, що стосуються положень податкового та бюджетного кодексів тож територіальним громадам необхідно було адаптовуватись до нових умов діяльності думаючи про те, як не тільки зберегти економічний потенціал, а й розвинути його.

Затверджений Верховною Радою України бюджет на 2024 рік передбачає, що податок з доходів фізичних осіб, який надходить з грошового забезпечення військовослужбовців не буде надходити до місцевих бюджетів, а розподіляється між державними установами та в повній мірі надходить до державного бюджету.

Для органів місцевого самоврядування фінанси є найважливішим інструментом соціально-економічного розвитку як міст, сіл, селищ, так і держави в цілому, так як вони забезпечують фінансову незалежність місцевих рад, забезпечують формування та існування цих органів, за допомогою них реалізуються завдання державної регіональної політики, стимулюється підприємницька та інвестиційна діяльність, а також завдяки місцевим фінансам вирішуються соціальні, демографічні, економічні та інші проблеми територіальних громад.

Результати дослідження вказують на те, що територіальні громади в умовах воєнного стану повинні забезпечити належне реагування на перелічені нижче аспекти.

1. Територіальним громадам необхідно забезпечити облік населення, яке фактично в них проживає, включно з ВПО, щоб провести об'єктивні розрахунки до бюджетних програм та інших цілей.

2. Організувати внутрішній контроль і своєчасно провести заходи внутрішнього аудиту, що дозволить уникнути порушень чинного законодавства.

3. Забезпечувати ефективну кадрову політику, враховуючи постійні потреби в підвищенні кваліфікації працівників, створити умови та режим роботи відповідно до викликів воєнного стану.

4. Розробити плани наповнення дохідної частини місцевих бюджетів, детально проаналізувавши наявні джерела та перспективи їх розширення. Зокрема, посилити співпрацю із суб'єктами господарювання, створити сприятливі умови для релокованого бізнесу, стимулювати створення робочих місць для ВПО.

5. Активізувати діяльність щодо участі в грантових програмах як один із механізмів отримання додаткових ресурсів та забезпечувати відповідно до

законодавства облік і раціональне використання благодійної та гуманітарної допомоги.

6. Місцевим фінансовим органам і головним розпорядникам коштів місцевих бюджетів визначити першочерговість проведення видатків в умовах війни, конкретизувавши Бюджетний регламент проходження бюджетного процесу на місцевому рівні, узгодженого з черговістю проведення платежів відповідно до Постанови КМУ № 590.

7. Проаналізувати ефективність діяльності комунальних підприємств та за потреби розробити заходи щодо подолання збитковості або підтримки для його розвитку.

Як зазначалось вище, органам місцевої влади необхідно працювати над розвитком місцевого бюджету та залучення інвестиції. Проте, потрібно розуміти, що не кожна громада досконало вивчала та аналізувала всі наявні джерела доходів та можливості їх збільшення у мирні часи. Але від наповнення місцевих бюджетів залежить допомога армії, підтримка населення, ліквідація наслідків вторгнення тощо. Наприклад, зараз держава прийняла ряд програм для підтримки підприємців різних груп. Проте, якісна комунікація з представниками малого та середнього бізнесу може переконати підприємців сплачувати податки в повному обсязі, якщо це не знищує саме підприємство. Крім того, суттєвим ресурсом для підвищення фінансової спроможності можуть бути внутрішньо переміщені особи та залучення суб'єктів господарювання до спільних проектів в громаді.

Також на шляху вступу до Європейського Союзу для територіальних громад з'являються широкі можливості для участі у грантових проектах міжнародних донорських організацій, які покликані фінансово допомогти місцевим радам у різноманітних сферах діяльності. Необхідно ефективно вести управлінську діяльність, зібрати команду професіоналів, які мають досвід у написанні проектів та залученні інвестицій, що позитивно вплине на формування місцевого бюджету та дасть поштовх місцевому економічному розвитку територіальної громади використовувати всі можливі варіанти залучення іноземних коштів для розвитку власних територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст.572. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>
3. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112 URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Про банки та банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 872-12. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=872-12>
5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року №280/97-ВР. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170 URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>
6. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 01 серпня 2001 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 33, ст. 175 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>
7. Андрійчук В.Г. Проблемні аспекти регулювання функціонування агропромислових компаній. Економіка АПК. 2014. № 2. С. 20.
8. Андрущенко В.Л., Кириленко О.П. Національні схеми бюджетного федералізму. Актуальні проблеми міжнародних відносин: наук, праць. Вип. 26. К.: ВПЦ «Київський університет»: Ін-т міжнар. відносин, 2001. С. 67-74.
9. Балдич Н., Гринчук Н., Ходько Н., Чорній Л., Глібіщук Я., // Практичний посібник «Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування» 2020. 100с.
10. Беновська Л. Я. Фінансове вирівнювання в контексті реформи децентралізації влади: проблеми та перспективи. Світ фінансів. 2019. № 2(59). С. 85–97.

11. Боголіб Т.М. Дотації місцевим бюджетам як інструмент фінансового вирівнювання. Економічний вісник університету. 2016, №29/1. С. 282-289
12. Боголіб Т.М. Інструменти реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. Україна, Економічний вісник університету. 2015. 22/1. с. 202-207
13. Боровик П. М. Вітчизняна практика та зарубіжний досвід бюджетних відносин на рівні місцевих бюджетів. Облік і фінанси. 2015. № 1 (67). С. 51–57.
14. Боровик П. М. Казначейське виконання місцевих бюджетів: проблеми та шляхи їх вирішення. Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку фінансової системи України : кол. моногр. / під ред. О.О.Непочатенко. Умань : Видавн.-поліграф. центр «Візаві», 2013. Ч 1. С. 63–67.
15. Брязкало А.Є. Теоретичні аспекти сутності місцевих бюджетів в Україні // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2013. – Вип. 3. – С. 244-248.
16. Булавка О.Г., Ставнича Л.А. Місцеві бюджети – основа розвитку сільських територіальних громад. Економіка АПК. 2014. №7. С. 129.
17. Василик О. Д. Бюджетна система України: підруч. К.: Центр навчальної літератури, 2009. 544 с.
18. Венцель В. Т. Реалізація соціальної функції держави в умовах трансформації державного управління: фінансово-економічний механізм: монографія. Вид-во «Рута» 2020. 372 с
19. Волкова В.В., Волкова Н.І. Місцеві фінанси / Навчальний посібник. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 105 с.
20. Вплив війни на бюджети територіальних громад / Шубіна О., м. Київ, 2023 рік, 127 с.
21. Голинський Ю.О. Ліквідність казначейства та методи управління нею. Науковий Вісник Херсонського державного університету. 2014. Серія: Економічні науки, Випуск 5. Частина 4. С. 32-34.
22. Голинський Ю.О. Міжнародна практика казначейського обслуговування бюджетів і можливості її використання в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. №23.12. С. 231–241.

23. Далевська Т. А. Бюджетне регулювання міжбюджетних відносин. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Випуск 21. С. 583–585.

24. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України; Центр політико-правових реформ. К., 2012. 212 с.

25. Демидов О. Як підвищити ефективність і результативність державного управління. Казна України. 2010. № 4. С.16–19.

26. Євдокімова М.О. Місцеві фінанси: навч. посібник / ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Х.: 2014. – 343 с.

27. Економічна енциклопедія – URL : <http://studentbooks.com.ua/content/view/49/39/1/15/>

28. Луніна І.О. Капітальні трансферти місцевим бюджетам: підходи до створення ефективної системи управління. Фінанси України. 2011. № 2. С. 24-34.

29. Майнзюк К., Джигир Ю. Фіскальна децентралізація та ризики для державної єдності в Україні. Концепція дослідження для методологічного обговорення. URL : <http://www.fiscoid.com>

30. Місцеві податки і збори / Венцель В., Герасимчук І., Казюк Я., за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та проекту SKL International. 10 с.

31. Місцеві фінанси: підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко. Київ: УБС НБУ, 2015. 579 с.

32. Нестеренко А.С. Місцеві бюджети у фінансовій системі держави / Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – Вип. 24, т. 3. – с. 90-93.

33. Огонь Ц.Г. Програмно-цільовий метод та ефективність бюджетних програм. Фінанси України. 2009. №7. С.20 - 29.

34. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: монографія. Фінанси України. 2006. №8. С. 87-101.

35. Пасічник Ю.В. Теоретико-методологічне обґрунтування розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації 2018. 279 с.

36. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової

децентралізації в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 312 с.

37. Сторонянська І., Патицька Х., Дуб А. Посібник «Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період» м. Львів, 2022, 75 с.

38. Чугунов О. І. Бюджети місцевого самоврядування як інструмент соціально-економічного розвитку територій. Економічний вісник університету. 2014. Вип. 23(1). С. 262-266.

39. Шевцова Ю. Фінансова самостійність місцевого самоврядування України: історичний аспект – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 280 с.

40. Яресько Н. Галузеві перспективи для інвестування в Україні URL: <http://innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/17957/nataliya-yaresko-galuzevi-perspektivi-dlya-investuvannya-v-ukrajini>.